

Ўумъаназар ЭШОНЌУЛОВ, Таваккал ЧОРИЕВ

САВОДОМЎЗИИ ЗАБОНИ МОДАРӢ ВА ХОНИШ 2

Қисми 2-юм

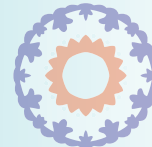
Китоби дарсӣ барои донишомӯзони синфи 2-юми
мактабҳои таълими миёнаи умумӣ

Вазорати таълими халқи Ҷумҳурии Ўзбекистон
ба нашр тавсия намудааст

Нашри нав

ТОШКАНД – 2021

УЎК 811.222.8(075.3)

КБК 81.2(5Тад)я71

Э 94

Ўмъаназар ЭШОНЎЛОВ, Таваккал ЧОРИЕВ

Муқарризон:

- Ғ.Раҳимқулов** – дотсенти кафедраи забон ва адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Самарқанд;
- Р.Ўумаев** – омӯзгори методикаи таълими ибтидоии Донишгоҳи давлатии Бухоро;
- С.Саидова** – омӯзгори кафедраи филологияи тоҷик ва забонҳои шарқи Донишгоҳи давлатии Тирмиз;
- Г.Юсупова** – омӯзгори синфҳои ибтидоии мактаби рақами 19-уми ноҳияи Пасдарғоми вилояти Самарқанд;
- Н.Очилова** – омӯзгори синфҳои ибтидоии мактаби рақами 53-юми ноҳияи Китоби вилояти Қашқадарё;
- М.Сайфиева** – омӯзгори синфҳои ибтидоии мактаби таълими умумии давлатии махсусонидашудаи рақами 21-уми ноҳияи Самарқанд.

АЛОМАТҲОИ ШАРТӢ:

– Андешаронӣ

– Мустақилфикрӣ

– Фаъолияти эҷодӣ

– Фарҳанги имло

– Кор бо луғат

– Машғулияти завқбахш

– Вазифаи хонагӣ

– Кор бо гурӯҳ

– Ғанҷи андарзҳо

– Тест (Pisa)

– Чархи ақл

– Хушзеҳнӣ

– Савол ва супориш

УЎК 811.222.8(075.3)

КБК 81.2(5Тад)я71

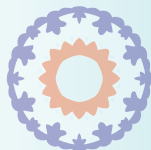
Макети оригиналӣ ва концепсияи дизайнӣ аз ҷониби маркази таълими Республика коркард шудааст.

Аз ҳисоби маблағҳои Бунёди мақсадноки китоби Республика чоп шудааст.

ISBN 978-9943-7523-4-4

© Маркази Таълими Республика, 2021

МУНДАРИЧА

БОБИ VI. ИҚТИСОДДОНИ ҶАВОН

АРЗИШИ ВАҚТ (Маслиҳатҳо оид ба идоракунии вақт)

Мавзӯи 113. Вақт ва мафҳуми он	6
Мавзӯи 114. Барои ҳама кор вақт ёбед!	8
Мавзӯҳои 115–116. Банақшагирии амалҳо бо назардошти вақт	9
Мавзӯи 117. Арзиши вақт	11
Мавзӯи 118. Вақтро ғанимат шуморед!	14
Мавзӯи 119. Вақт сармояи бебаҳост	16
Мавзӯи 120. Вақт зудгузар аст	18
Мавзӯи 121. Иҷрои амал дар вақти назардошт	19
Мавзӯи 122. Беҳтарин вақти ҳӯрокхӯрӣ	20

ҲОҶАГИИ ШОДМОН

(Манфиатҳои моддии гов, гӯсфанд, буз, мурғ ...)

Мавзӯи 123. Чорводорӣ	22
Мавзӯи 124. Гӯсфандпарварӣ	24
Мавзӯи 125. Баррачаи ман	25
Мавзӯи 126. Қингилапо бузича	26
Мавзӯи 127. Аспи майдонтоз	28
Мавзӯи 128. Аспак	30
Мавзӯи 129. Он ҷо қучост?	31
Мавзӯи 130. Ту-ту-ту-ту, мурғони ман	32
Мавзӯи 131. Зоғак ва ғозак	33
Мавзӯи 132. Парвонаи “Атласбоф”	34

БОБИ VII. ЗАБОН ВА ҶОМЕА

КАЛОМИ РАНГИН

Мавзӯи 133. Забони модарӣ	36
Мавзӯи 134. Забон – воситаи муомилаи одамон	37
Мавзӯҳои 135–136. Афсонаи пеш аз хоб	39
Мавзӯи 137. Китоб – дӯсти азиз	42
Мавзӯи 138. Навоӣ ва булбул	43

ЛУТФИ ДИЛНИШИН

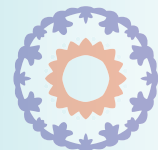
Мавзӯи 139. Бибиҷонам меояд	45
Мавзӯҳои 140–141. Беҳтарин ва бадтарин чиз	46
Мавзӯҳои 142–143. Афсонаи бахти хонадон	48
Мавзӯи 144. Бачагони хушбахтем	50
Мавзӯи 145. Иқболи баланди мо	51

МАН РОБОТ ИХТИРОӢ МЕКУНАМ

(Роботҳо, кӯдакони роботсоз, клубҳо)

Мавзӯи 146. Робот	52
-------------------------	----

Мавзӯи 147. Роботи сухангӯ	54
Мавзӯи 148. Ихтирои ҷавонони ҳавасманд	55
Мавзӯи 149. Тайёраҳои сайёрпарвоз	57
Мавзӯи 150. Китоби аҷоиб	58

ИХТИРООТИ АҶИБ (чарх, коғаз, пул ...)

Мавзӯи 151. Ихтирои телевизор	60
Мавзӯи 152. Ихтирои ҳисобкунаки механикӣ	61
Мавзӯи 153. Ихтирои тахтаи ҳисоб	62
Мавзӯи 154. Ихтирои чарх	63
Мавзӯи 155. Ихтирои коғаз	64

ОФТОБ – МАНБАИ ЭНЕРГИЯ

(Энергияи офтоб, вазифаҳои офтоб)

Мавзӯи 156. Хуршеди ҳароратбахш	66
Мавзӯи 157. Хонаҳои хуршед	67
Мавзӯҳои 158–159. Офтоб, Моҳ ва гули лола	69
Мавзӯи 160. Рангҳои сайёраҳо	71
Мавзӯи 161. Такрор ва мустаҳкамкунӣ	71
Мавзӯҳои 162–163. Кори назоратӣ ва таҳлили он	72

БОБИ VIII. ИЛМ ВА ТЕХНОЛОГИЯ

ОМУЗИШИ ИЛМ АЗ ХУРДСОЛӢ

Мавзӯҳои 164–165. Фарзанд бошад, чӣ сон бошад?	73
Мавзӯҳои 166–167. Кори муҳим	74
Мавзӯи 168. Доноӣ	76
Мавзӯи 169. Дарахте, ки меваи ҳаётбахш дорад	77
Мавзӯи 170. Иқболи баланди мо	79

ИЛМ ХОҶӢ, ТАКРОР КУН!

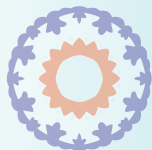
Мавзӯи 171. Воситаҳои нақлиёти ёрии таъҷилӣ	80
Мавзӯи 172. Машғулиятҳои шавқовар	81
Мавзӯи 173. Такрор ва мустаҳкамкунӣ	83
Мавзӯҳои 174–175. Кори назоратӣ ва таҳлили он	83

БОБИ IX. ТАЪРИХИ ПУРАСРОР

ШАҲРҲОИ БОСТОНИЮ ТАЪРИХӢ

Мавзӯҳои 176–177. Шаҳрҳои бостонӣ	84
Мавзӯҳои 178–179. Тошканд	85
Мавзӯи 180. Бухоро	87
Мавзӯи 181. Самарқанд	88
Мавзӯи 182. Тирмиз	89
Мавзӯи 183. Фарғона	90
Мавзӯи 184. Хива	91
Мавзӯи 185. Қаршӣ	92

НАВИШТАНРО КИ ИХТИРОЪ КАРДААСТ?

Мавзӯҳои 186–187. Хониш ва дониш	94
Мавзӯҳои 188–189. Таҷҳизоти ҳарфсабт	95
Мавзӯи 190. Имкониятҳои зиёди навиштан	97
Мавзӯи 191. Такрор ва мустақамкунӣ	98
Мавзӯҳои 192–193. Кори назоратӣ ва таҳлили он	99

БОБИ X. САНЪАТ ВА МАДАНИЯТ САНЪАТ – САРМАНШАИ СУРУРУ ШОДӢ

Мавзӯи 194. Пайдоиши санъат	100
Мавзӯҳои 195–196. Созҳои мусиқии милли	101
Мавзӯҳои 197–198. Созҳои торию мизробӣ	102
Мавзӯҳои 199–200. Танбӯр	103
Мавзӯҳои 201–202. Думбура	104

СУРУДҲОИ КӢДАКОН

Мавзӯҳои 203–204. Се духтаракон	106
Мавзӯҳои 205–206. Турна	106
Мавзӯи 207. Мурғи даштӣ	107
Мавзӯҳои 208–209. Сафои олам омад	108
Мавзӯҳои 210–211. Наврӯзӣ	108
Мавзӯи 212. Бозии арғунчаксаворӣ	109

БОБИ XI. КОМИЛҲУҚУҚИ ИНСОН ҚОИДАИ РОҲ – ФОИДАИ УМР

Мавзӯҳои 213–214. Чароғаки раҳнамо	110
Мавзӯҳои 215–216. Қоидаи ҳаракат дар роҳ	111
Мавзӯҳои 217–218. Аломатҳои роҳ	112
Мавзӯҳои 219–220. Дар роҳи оҳан	113

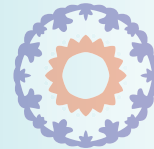
КОМИЛҲУҚУҚИ ДОНИШОМӢЗОН

Мавзӯҳои 221–222. Ҳуқуқҳои инсон	114
Мавзӯҳои 223–224. Ҳуқуқҳои хурдсолон	114
Мавзӯи 225. Такрор ва мустақамкунӣ	115
Мавзӯҳои 226 – 227. Кори назоратӣ ва таҳлили он	115

БОБИ XII. ТАКРОРИ СОЛОНА

Мавзӯҳои 228–229. Овозҳо ва ҳарфҳо	116
Мавзӯи 230. Машғулияти завқбахш	116
Мавзӯҳои 231–232. Инкишофи нутқи хаттӣ ва даҳонӣ	117
Мавзӯҳои 233–234. Нақли афсонаҳо аз рӯи расм	117
Мавзӯҳои 235–236. Тартиб додани матн	118
Мавзӯҳои 237–238. Машқи хат (зебонависӣ)	118

БОБИ VI. ИҚТИСОДДОНИ ЧАВОН

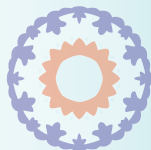
АРЗИШИ ВАҚТ (Маслиҳатҳо оид ба идоракунии вақт)

Мавзӯи 113. Вақт ва мафҳуми он

Вақт интизом аст. Вақт лаҳзаҳои муайяни шабу рӯз мебошад. Вақт даври замон аст. Асбоби вақтшиносӣ соат аст. Калимаи “**вақт**” илова бар тобишҳои маъноӣ, боз маъноҳои ҳиссае аз замон, фурсат ва муддати одатан муқарраршудаи коре, фасл, мавсим, карат, навбат, гоҳ, ҳангом, аҳд, давр ва замонро ифода менамояд.

Ба пиндори механик, вақт ин ҳаракат аст. Биолог бошад, вақтро ҳаёт медонад. Таърихшинос баръакси ин ду меғӯяд, ки “**вақт ин ченаке ҳаст, ки моро ба анҷом (ё марг) наздик месозад**” ва воқеан ҳар яки онҳо дуруст меғӯянд. Вақт бебозгашт мегузарад. Вақти гузаштаро бозгардонӣ карда намешавад.

Матро хонед, мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-
савӣ баён кунед.

Бо иловаи калимаҳои пешниҳодшуда ба вақт
калимаҳои аз ҷиҳати тобиши маъно ва шакл
фарққунанда тартиб диҳед.

В А Қ Т	+	шумор	=	
		шинос		
		шиносӣ		
		чоқ		
		чоқӣ		
		хуш		
		хушӣ		
		кашӣ		
		ӣ		
		гузаронӣ		
		гир		
		байъ		

Калимаҳои тартибдодаатонро номбар кунед ва
сипас ба дафтар бо хати зебо нависед.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ
диҳед.

Вақт – сармоягузори меҳнати фикрӣ.

Чаҳор ҷумлаи аввали матро ба дафтар бо
хати зебо нависед.

Мавзӯи 114. Барои ҳама кор вақт ёбед!

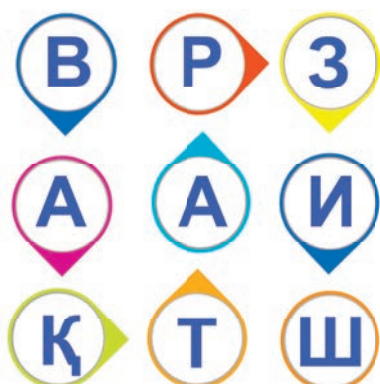
- Барои кор кардан вақт ёбед! Он дари муваффақиятро боз мекунад.
- Барои фикр кардан вақт ёбед! Ин сарчашмаи нерӯст.
- Барои варзиш вақт ёбед! Сирри ҷавонӣ дар варзиш ниҳон аст.
- Барои мутолиа вақт ёбед! Он асоси дониш аст.
- Барои дӯстӣ вақт ёбед! Он асоси хушбахтист.
- Барои муҳаббат вақт ёбед! Он тӯҳфаи беҳтарини зиндагист.
- Барои орзу кардан вақт ёбед! Он вақт метавонед, ҳатто ситораро ба даст оред.
- Барои табассум вақт ёбед! Ханда барои рафъи мушкилиҳо кӯмак мерасонад.
- Барои ҳифзи саломатӣ вақт ёбед! Он ягона дорои ҳаёт аст.
- Барои нақша кашидан вақт ёбед! Танҳо дар ин сурат барои амалӣ намудани корҳои дар боло зикршуда имкон пайдо мекунад.

Матнро хонед ва гуфторҳои барои чӣ вақт ёфтанро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Бози “Калимаёбак”. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда калимаҳои **вақт**, **арзиш**, **соат**, **лаҳзаро** тартиб диҳед.

Аз таркиби ҷумлаҳои дар охир аломати хитобдор калимаҳои ҳамчун мафҳуми асосӣ хизматнамударо ба дафтар рӯбардор кунед.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Зоеъ рафтани вақт барои шахси донишманд гарон аст.

Аз таркиби матн дуто ҷумлаи дилхоҳро интихоб намуда, ба дафтар бо хати зебо нависед.

Мавзӯҳои 115–116. Банақшагирии амалҳо бо назардошти вақт

Зиндагӣ хеле зуд мегузарад. Чӣ гуна гузаштани вақтро ҳис намекунед. Барои вақтро хуб истифода кардан онро бояд ба нақша гирифт. Метавонед, қадамҳои зеринро барои хуб ба нақша гирифтани вақт истифода кунед.

Беҳтарин вақт барои нақшакашии рӯзи оянда имшаб аст. Кӯшиш кунед, ки шаб нақшаи рӯзи ояндаатонро тартиб диҳед. Пеш аз хоб тарзи иҷро кардани корҳоро тасаввур намоед. Шабона вақт ҷудо намоеду қадамҳои амалҳои зеринро иҷро кунед.

Қадами 1. Натиҷагирии имрӯз

Рӯзро чӣ гуна гузаронидед, ба кадом корҳо вақтатонро сарф кардед, натиҷагирӣ кунед. Ҳамаи онҳоро нависед ва хулоса бароред, ки кадом корҳо барои шумо зарур буд ва барои кадом намуди корҳо вақтро беҳуда сарф кардед.

Қадами 2. Вазифаҳои рӯзи оянда

Пагоҳ кадом корхоро бояд анҷом дод? Ҳамаашро на-
висед. Муҳим нест, ки дар
куҷо менависед, дар дафтар
ва ё телефон ва ё компю-
тер. Муҳим ин ки ҳатман қайд
кунед. Аз амалҳои хурдтарин то корҳои бузургеро,
ки фардо бояд иҷро кунед, қайд кунед. Ҳатто аз ин
рӯйхат набояд корхое, ки хеле вақти каматонро ме-
гиранд, истисно бошанд. Телефон кардан, хӯрок хӯр-
дан, ҳамаашро нависед.

Матнро хонед ва ба чӣ алоқаманд буданаширо
гӯед.

Мусобиқаи тарафайн. “Кӣ зуд ва бисёртар ми-
сол гуфта метавонад!”

Гурӯҳи “Вақтшинос”: вақти имтиҳон, вақти пешин

.....

Гурӯҳи “Вақтшумор”: вақту бевақт, дар вақтҳои
охир

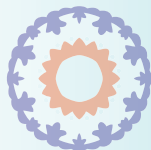

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ
диҳед.

1. Вақтро харида намешавад.
2. Вақтро захира карда намешавад.

Бо калима ва тобишҳои маъноии онҳо шинос
шавед. Пас аз он бо истифода аз калимаҳои
саривақтӣ, вақткушӣ, вақтшиносӣ якчанд ҷум-
ла тартиб диҳед.

Калима	Тобиши маънои калима
Вақтшинос	Донандаи қадру қимати вақт, вақтро ғанимат шуморанда.
Вақтгузаронӣ	Бо коре андармон шуда, вақтро осон гузарондан.
Вақтшумор	Вижагии соате, ки сари ҳар вақт занг мезанад.
Вақтбайъ	Музде, ки аз рӯйи вақти ба ягон кор сарфшуда пардохта мешавад.
Вақтгир	Коре, ки барои анҷом додани он вақти зиёде лозим аст.

Ҳаракату амалҳои дар вақти аз хона то мактаб, дар вақти дарсомӯзӣ дар мактаб, бозгашт аз мактаб ба хонаро бо тартиб додани ҷумлаҳои дилхоҳ баён намоед.

Мавзӯи 117. Арзиши вақт

Чизи аз ҳама пурарзиш барои мардум кадом аст? Ин бешубҳа вақт аст. Дар бораи арзиши вақт зарбулмасалҳои зиёде мардуми мо гуфтаанд. Монанди “Вақтат рафт, нақдат рафт”, “Вақт аз тилло қиматтар аст”, “Вақт – барои инсон неъмат азим”.

Фосилаи фаъолият, ки дар он ҳодиса ба вуқӯ мепаёвандад, *вақт* номида мешавад. Одамон хеле вақт шабонарӯзро ҳамчун яке аз воҳидҳои ченаки вақт интиҳоб кардаанд. Шабонарӯз ин фосилаи вақтест, ки дар он Замин дар гирди меҳвари хеш як бор пурра давр мезанад.

Сол фосилаи вақтест, ки бо марҳилаи даври пурраи Замин гирди Офтоб баробар мебошад. 1 сол = 365 шабонарӯзу 5 соату 48 дақиқаю 46 сония аст.

Матнро хонед, зарбулмасалҳои истифодашударо ба дафтар рӯбардор карда, мазмунашро шарҳ диҳед.

Бо назардошти тобиши маъно калимаҳои зеринро дар стунчаҳои ҳолӣ ба маврид гузоред. Гӯед, ки кадоме аз калимаҳо чӣ гуна маъноро ифода кардааст?

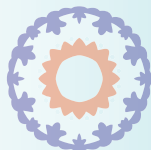
Кадом калима буданашро медонам!	Маънояш ин аст
	хушҳол, хурсанд
	хушҳолӣ; хурсандӣ, шодмонӣ: вақтхушӣ кардан
	хурсанд, димоғчоқ; хуштабиат
	хурсандӣ, димоғчоқӣ

Калимаҳо барои истифода: вақтхуш, вақтхушӣ, вақтчоқ, вақтчоқӣ.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

1. Вақт аз каси дигар қарз гирифта намешавад.
2. Вақт баргардонида намешавад.

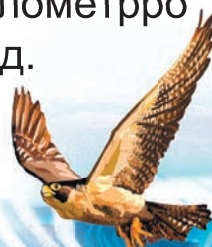

Паррандаҳои зудпарвозро ном ба ном гӯед ва суръати парвозашонро муайян кунед.

Паррандаҳои зудпарвоз

Сапсан дар як соат сесаду ҳаштоду нӯҳ, уқоб дар як соат дусаду чилу як, кӯршапарак дар як соат яксаду шаст, уқоби баҳрӣ дар як соат яксаду бисту ҳафт, марлини сиёҳ дар як соат яксаду панҷ километрро бо парвоз тай менамоянд.

Бозии “Калимаёбак”. Ба арзиши вақт чиҳо мансуб буданашро нависед.

Хониши матни “Арзиши вақт”.

Мавзӯи 118. Вақтро ғанимат шуморед!

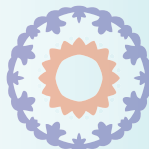
Вақт мегузарад, умр мегузарад. Гоҳе босамар, гоҳе бесамар. Мисли дарёст, ки ба оқиб барнагардад, мисли оби аз кӯза рехта, ки ҳаргиз бардошта нашавад, мисли тири аз камон ҷаста, ки баргардонида наменавад, мисли косаи шикаста, ки ба ҳам пайванд нагардад.

Вақтро бояд ғанимат донист, онро сарфи корҳои хуб кард. Онро тавре истифода бояд бурд, ки дар оянда аз он пушаймон нашавӣ, онро тавре истифода бояд бурд, ки муфид бошад, онро тавре истифода бурд, ки аз он нишон боқӣ монад, нишоне, ки аз вақти гузашта дарак диҳад, аз ҳамон вақте ки онро ба фоидаи худ истифода кардӣ.

Матнро хонед, мазмунашро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Мусобиқаи тарафайн. “**Бигзору бихон!**” Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои пешниҳодшударо гузошта, мисолҳоро дар шакли пурра хонед.

..... даркорӣ, хуфтан, чанд боз, ғу-
руби офтоб, ба сахар, дар андак, тан-
гии, агар шавад, дар андак, то ин
....., ба дарав, дар китобхонӣ.

Калимаҳо барои истифода: вақт, вақти.

Ном ва таппишҳои миқдори дилҳояшонро ном-
бар кунед.

Таппиши дилҳо

Дили момочўрғотак дар як дақиқа ҳа-
зору дусад, дили гурба дар як дақиқа
яксаду чиҳил, дили кўдак дар як дақиқа
яксаду сӣ, дили фил дар як дақиқа
бист-сӣ, дили кит (наҳанг) дар як дақиқа
ҳафт маротиба мезанад.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ
диҳед.

1. Вақт аз ҳама василаҳои мавҷуда арзишманд-
тарин аст.
2. Вақт олитарин ва наовартарин аст.

Бо корбасти ибораҳои ифодакунандаи вақти
фаслҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

*Вақти баҳор, вақти гул, вақти майса, дар ин
вақти сол.*

Мавзӯи 119. Вақт сармояи бебаҳост

Гузашта, ҳозира ва оянда ин умри мост. Умри мо ин ҳамон вақт аст, ки чун оби равон мегузарад. Ҳамарӯза дар соатҳои мо сонияҳо ҳисоб карда мешаванд. Баъдан ба ин сонияҳо дақиқаҳо, соатҳо, рӯзҳо зам мешаванду таърихи умри моро ташкил медиҳанд.

Вақт устуворона ва бебозгашт ба пеш ҳаракат мекунад. Касе, ки вақти худро боманфиат истифода бурда наметавонад, маҳз ӯ аз норасоии вақт шикоят мекунад. Ӯ рӯзҳоро дар хӯрдану пӯшидан, хоб рафтан, беҳудагӯйиву беҳудагардӣ, афсонабофиҳо ва ё умуман бекорхӯчагӣ сарф карда, вақтро мекушад.

Вақт мисли сароб аст. Гоҳи хушҳоливу хушбахтӣ он хеле кӯтоҳ аст. Он дар лаҳзаҳои нокомиву бадбахтӣ бепоён асту тӯлонӣ. Бешак, ҳар яки мо меҳомем, ки ҳамон лаҳзаҳои хушҳолӣ бештар бошанд.

Матнро хонед, мазмунашро бо фикрҳои ҳуловасавӣ баён кунед.

Бо назарандозӣ ба расм ва иловаи калимаю ибораҳо нақшаи рӯзи донишомӯзро баён намоед.

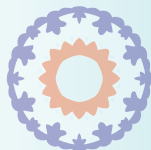
Нақшаи рӯзи донишомӯз

7⁰⁰

7⁰⁰-7²⁰

7²⁰ - 7⁴⁰ 8⁰⁰ - 12⁰⁰

- Аз хоб хестан
- Варзиши пагоҳӣ
- Дасту рӯйро шустан
- Ноништа кардан
- Ба мактаб рафтан
- Дарс хондан
- Аз мактаб ба хона баргаштан
- Хӯроки нисфирӯзӣ
- Истироҳат намудан
- Варзиш кардан
- Дарс тайёр намудан
- Ба корҳои хона ёрӣ расонидан ва бозӣ кардан
- Хӯроки бегоҳӣ
- Телевизор тамошо намудан
- Шустушӯ намудан
- Хоб кардан

12⁰⁰ - 12³⁰

16³⁰ 17³⁰

15⁰⁰ - 16³⁰

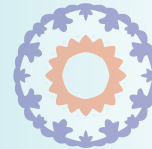
Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Вақт паҳнои васеъ барои рушди малака аст.

Фаъолияти якрӯзаи илму амалро бо тарҳрезӣ баён кунед.

Мавзӯи 120. Вақт зудгузар аст

Бо мурури замон ва гузаштани саотҳову дақиқаҳо воқеаву ҳодисоти рӯзгор яке дигареро иваз менамояд. Агар ба қадри вақт нарасем, умрро зоеъ хоҳем кард. Дар урфият меғоянд, ки **“Кори имрӯзаро ба фардо нагузор”**. Вақти худро сарфи корҳои беҳуда намудан асло касро соҳиби обрӯю эътибор накардааст. Ҳама инсонҳо дар вақту соати муайян

бояд чӣ кор кардани худро донанд.

Ҳар нафар новобаста аз синну сол, ҷинсият, касбу кор бояд меъёри муайяни корӣ дошта бошад. Ҳар нафарро мебояд, вақтро сарфакорона тақсим намояд. То бидонад, ки дар давоми рӯз кадом корҳоро анҷом бидиҳад. Вақт зудгузар аст, барои тақсимоти дурусти он андешаву афкори солим мебояд.

Матнро хонед, мазмунашро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Ном ва суръати тездавиашонро номбар кунед.

Ҳайвонҳои тездав

Гепард юз дар як соат ба масофаи яксаду даҳ — яксаду бист, вилорог дар як соат ба масофаи ҳаштоду ҳашту аз даҳ панҷ, спрингбок дар як соат ба масофаи ҳаштоду ҳашт, аспи савораи амрикоӣ дар як соат ба масофаи ҳаштоду ҳашт, антилопа, гну ва шер дар як соат ба масофаи ҳаштоду ҳашту аз даҳ панҷ километр роҳро тай мекунанд.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Касе, ки вақтро қадр намекунад, соҳиби обрӯ намешавад.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Се чашми ранга дорад,
Дар кӯча ханда дорад.

Хониши матни “**Вақт зудгузар аст**”.

Мавзӯи 121. Иҷрои амал дар вақти назардошт

Устод ба шогирд кореро фармуду гуфт, ки дар фалон вақт натиҷаи корашро нишон диҳад. Шогирд ба рои он ки таъриф шунавад, пеш аз мӯҳлат супориши устодро иҷро кард. Устод бо таассуфи зиёд маҳсули кори ӯро наҳ заду хом гуфта, баргардонд. Боз барояш вақт муайян кард. Ин дафъа шогирд беҳтар кор карду дертар омад. Устод бо надомат изҳор дошт, ки фурсаташ гузаштааст. Ба кор намеояд.

Боз ба шогирд супориш дода шуд, то вақти муайян кардашуда бояд корро иҷро намояд. Ин дафъа шогирд корро дар вақти гуфтаи устод ба иҷро расонда, таҳсин шунид. Ҳар чиз вақту соати худро дорад, яъне ангур дар тобистон хуш асту мавиз дар зимистон.

Матнро хонед, мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-
савӣ баён кунед.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ
диҳед.

Вақт ҳаргиз моро мунтазир намешавад.

Бозии “Калимаёбак”. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда
калимаҳои **дақиқа, сол, сония** ва **айёмро** тар-
тиб диҳед.

Мавзӯи 122. Беҳтарин вақти хӯрокхӯрӣ

Наҳорӣ – дуруст аст, ки агар аз соати 7:00 то 8:00 саҳарӣ истеъмом карда шавад. Аммо тавсия дода мешавад, ки то соати 10:00 дер накунад. Дар хотир доред, танҳо пас аз ним соати бедор шудан наҳорӣ бихӯред.

Барои хӯроки нисфирузӣ – 12:30–14:00 вақти муносиби хӯрок хӯрдан аст. На дертар аз соати 16:30 хӯрок бихӯред. Фосилаи наҳорӣ ва хӯроки нисфирузӣ бояд 5 соат бошад.

Хӯрок – 18:00–19:00, аммо на дертар аз 21:00. 3 соат пеш аз хоб хӯроки шом бихӯред.

Матнро хонед, мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-
савӣ баён кунед.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ
диҳед.

1. Тақсимоти оқилонаи вақт таҳкурсии кор аст.
2. Вақт ва обхезӣ ҳеҷ гоҳ интизор намешаванд.

Ибораҳои зеринро аз ҷиҳати тобиши маъноӣ шарҳ диҳед. Вақти касеро гирифтанд, касеро бо гапу кори бемаврид андармон кардан, касеро аз кор монандан, вақти худро дарег надоштан.

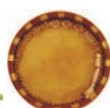
Ном ва суръати техникаи зудпарвоз ва роҳгард-ро номбар кунед.

Техникаҳои зудпарвоз ва роҳгард

Самолёт (тайёра) дар як соат то сесад километр роҳ парвоз карда метавонад. Поезд (қатора)-и тезгард нисбат аз самолёт камтар, мошинҳои сабукрав дар як соат то сад километр роҳро тай менамояд.

Аз рӯйи расм бо корбасти сарҳарфи расмҳо сухани пурҳикмати **“Вақт рафт – нақд рафт”**-ро пайдо кунед.

Хониши матни **“Беҳтарин вақти хӯрокхӯрӣ”**.

ҲОҶАГИИ ШОДМОН

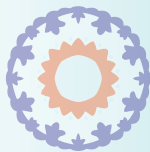
(Манфиатҳои моддии гов, гӯсфанд, буз, мурғ ...)

Мавзӯи 123. Чорводорӣ

Шодмон дар байни мардум чун чорводори машҳур шинохта шудааст. Говпарварӣ, гӯсфандпарварӣ, бузпарварӣ, асппарварӣ, шутурпарварӣ, харгӯшпарварӣ аз соҳаҳои муҳими чорводорӣ ба шумор мераванд. Чорводорӣ махусан мурғ, моҳӣ ва занбӯри асалпарвариро низ дар бар мегирад.

Дар чорвои Шодмон гов, гӯсфанд, буз, асп инчунин занбӯр, моҳӣ ва паррандаҳо парвариш карда мешавад. Шодмон саноати сабукро бо ашёи хом (пашм, пӯст) ва аҳолиро бо озуқаворӣ (шир, гӯшт, равған) таъмин менамояд.

Матро хонед, мазмунашро бо фикрҳои хуло-
савӣ баён кунед.

Бо иловаи калимаҳои сутуни дуюм ба якум ка-
лимаҳои аз ҷиҳати тобиши маъноӣ ва шакл
фарққунанда тартиб диҳед.

Ч	+	дор	=	
О		дорӣ		
Р		парвар		
В		парварӣ		
О				

Бозии “Калимаёбак”. Бо истифода аз ҳарфҳои
пошхӯрда ва тасвири расмҳо калимаҳои муно-
сиб тартиб диҳед.

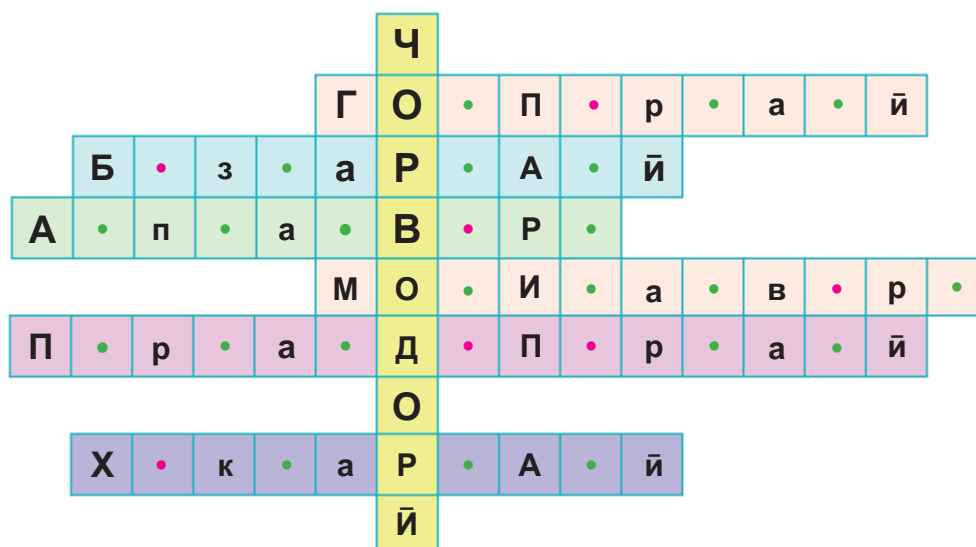
Бо истифода аз калимаҳои зерин якчанд ҷумла
тартиб диҳед.

Чорво, чорводор, чорводорӣ, чорвопарвар, чор-
вопарварӣ.

Ҳарфҷадвал. Дар сутунчаҳои ҳолӣ ҳарфҳои му-
вофиқро гузошта, дар он соҳаҳои фароғири чор-
водориро пайдо кунед.

Калимаҳои ифодакунандаи соҳаҳои чорводорӣ таркиби матнро бо саволгузорӣ ба дафтар рӯбардор кунед.

Мавзӯи 124. Гӯсфандпарварӣ

Гӯсфандпарварӣ яке аз соҳаҳои чорводорӣ ба шумор меравад. Дар шароити ҷумҳурии парвариши зотҳои ҳисорӣ, ҷойдорӣ, дарвозӣ, қарокӯлӣ самараи дилхоҳ медиҳанд. Маҳсулоти асосии онро гӯшт, раған, пашм ва пӯсти қарокӯлӣ ташкил медиҳад.

Дар Ўзбекистон зотҳои гӯсфанди маҳинпашм, ним-маҳинпашм ва дорои пӯсти қарокӯлӣ ихтироъ карда шудаанд.

Матнро хонед, мазмунашро бо фикрҳои хуло-
савӣ баён кунед.

Вобаста ба мазмуни матн байни гурӯҳҳо лаҳзаи
саволу ҷавоб ташкил намоед.

Бо истифода аз калимаҳои **пода, подабон, по-
дабонӣ** якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Пас аз шинос шудан бо калима ва маънои онҳо
калимаҳои сутуни аввалро ба дафтар бо хати
зебо рӯбардор кунед.

Калима	Тобиши маънои калима
Пода	Ҷамъи гову аспу шутуру гӯсфанду бузу ...
Подабон	Шахси ниғаҳбон ва парваришгари пода, чӯпон.
Подабонӣ	Пода чаронидан.
Подабаро	Вақти баромадани пода.

Дорои чӣ гуна маъно будани сухани зеринро
муайян намоед.

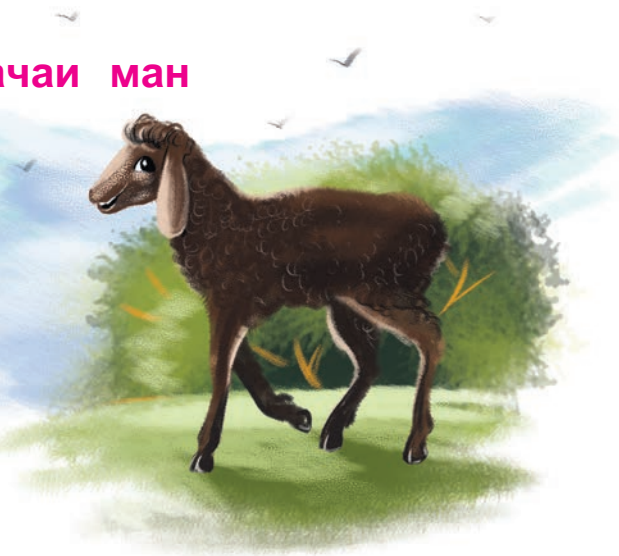
Аз пода пеш чанг хезондан.

Вобаста ба мавзӯ тартиб додани ҷумлаҳои
дилхоҳ.

Мавзӯи 125. Баррачаи ман

О, баррачеки мастаки ман,
Биё давон дукур-дукур.
Ҷаву алаф ба дасти ман,
Биёву хӯр кумур-кумур.
Наойӣ, медиҳам ба гов,
Ки меҳӯрад фашар – фушур.
Агар ба об ташнай,
Ба ҷӯй дав тапар – тупур.

Шикамчаат, ки сер шуд,
Ба рақс о гусур – гусур.
Ба кишту гул даҳан занӣ,
Бузак барин шатар – шутур.
Шунида мон ки мезанам,
Ба химчаҳо тасар – тусур!

Абдусалом Деҳотӣ

Шеърро бурро ва равон хонед. Пас аз он мазмунашро нақл кунед.

Бо гузоштани саволҳои мувофиқ дар қавсгаҳ ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои зеринро муайян намоед.

Дукур – дукур (.....), кумур – кумур (.....),
фашар – фушур (.....), тапар – тупур (.....),
гусур – гусур (.....), шатар – шутур (.....).

Бо истифода аз калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Барра, гӯсфанд, рама, пода, чӯпон, саҳро, алафзор, парвариш.

Шеъри “**Баррачаи ман**”-ро аз ёд кунед.

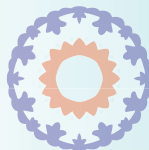
Мавзӯи 126. Қингилапо бузича

– Қингилапо бузича,
Кокулало бузича,
“Ум-ба” – нагӯ, гӯш кун
Ваъдаи мо, бузича:

Мешавӣ шириндаҳон,
Қобилу ширинзабон,
Дар сари охурчаат
Хӯрда бигардӣ калон.

Ба ту шакар медиҳам,
Ҳалвои тар медиҳам,
Маза диҳад, боз гӯй,
Бори дигар медиҳам.

– Меъ-е! – гӯяд бузича,
– Неъ-е! – гӯяд бузича,
– Аз шакарат ҳам алаф
Беҳ-е! – гӯяд бузича.

Мон, ки ба сахро равам,
Сер аз алафҳо шавам.
Бар – бараки очаам
Сар – сари талҳо давам!

Наримон Бақозода

Бо матни шеър шинос шавед ва пас аз он мазмунашро нақл кунед.

Бо назарандозӣ ба матни шеър пас аз саволҳо калимаҳои ба ҳамон савол ҷавобшаванда нави-сед.

Бузичаи (чӣ хел?) _____, _____.

(чӣ кор мекунам?) _____, (чӣ?) _____, _____.

Бо гузориши саволҳои мувофиқ калимаҳои ифо-дакунандаи ҳаракату ҳолатҳои таркиби шеърро ба дафтар рӯбардор кунед.

Намуна: чӣ кор нақун? (нагӯ), чӣ кор кун? (гӯш кун), чӣ кор кунам? (давам)

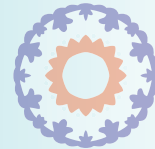

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.
Риш дорад, мӯйлаб надорад.

Ба ҷойи нуқта калимаҳои мувофиқ гузошта, ҷум-лаҳоро дар шакли пурра хонед.

1. ба бемориҳои сактаи дил ва фишори хун шифобахш аст. 2. Шири буз нисбат ба серравған мешавад. 3. Аз пардаи пардаи дутор ва аз пӯсти бадан пардаи доираи созаҳои мусиқӣ тайёр карда мешавад. 4. ришта, ресмон, намад ва гилемҳои ранга тайёр карда мешавад.

Калимаҳо барои истифода: Шири буз, шири модагов, дили буз, аз пашми буз.

Чорводори ҷавон бузаки ҷингилапоро бо чӣ гуна ғизоҳо парвариш кардани шудааст?

Ғизои дилписанди бузу бузғолаҳо кадом аст? Бузу бузғолаҳо бештар дар қучо зистанро афзал медонанд?

Хониши шеъри “**Ҷингилапо бузича**”.

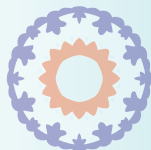
Мавзӯи 127. Аспи майдонтоз

Эй аспӣ саманди ман,
Эй аспӣ даванди ман,
Оҳансуму майдонтоз,
Чун боз кунӣ парвоз.
Сар медиҳамат бар дашт,
Чун бод парӣ дар дашт,
Чун Рахш ту пуршастӣ,
Чун Рахш ту сармастӣ,
Дар пойгаҳ бигзар пеш,
Фатҳу зафар овар беш,
Эй аспӣ саманди ман,
Эй аспӣ даванди ман.

Мадмадалишоҳи Ҳайдаршоҳ

Шеърро бурро ва равон хонед. Пас аз он мазмунашро нақл кунед.

Бо иловаи калимаҳои сутуни дуюм ба якум калимаҳои аз ҷиҳати тобиши маъно ва шакл фарқунанда тартиб диҳед.

А С П	+	бон	=	
		боз		
		тоз		
		хона		
		вор		
		парвар		

Бо корбасти калимаҳои сутуни дуюм ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Худашро бинӣ, ҳуш аз сарат парад,
Мушро бинад, захирааш дарад.

Зарбулмасали зеринро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Аспи танҳо чанг намебарорад.

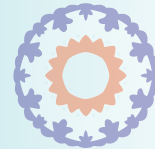

Калимаҳои ба тавсифи асп корбастшударо муайян намуда, бо саволгузорӣ ба дафтар рӯбардор кунед.

Фикркунон чанде аз номи хоси аспҳоро нависед.

Мавзӯи 128. Аспак

Чархи фалак равон шуд,
Чархи фалак давон шуд,
Рахшон шуд, давон шуд,
Хурсандии калон шуд,
Ҷонварақони қатор,
Ба ногоҳ шуда бедор,
Шодикунон давиданд,
Бозикунон давиданд,
Гургу хирсу шерро бин!
Паланги далерро бин!
Уштури калонро бин!
Оҳуи чаққонро бин!

Суруди халқӣ

Шеърро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи номи ҳайвонотро муайян намуда, ба дафтар рӯбардор кунед.

Ҳайвонҳои чархгардакро бо ном нависед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Тойча токча ба токча,
Ин тойча читу тойча?

Пас аз шинос шудан ба калима ва маънои онҳо, калимаҳои сутуни аввалро ба дафтар бо хати зебо рӯбардор кунед.

Калима	Тобиши маънои калима
Аспак	Аспи чӯбин, ки бачаҳо бозӣ мекунанд. Номи ҷонварест мисли мӯрча, ки дар рӯйи об метозад.

Аспакӣ	Аспсавор, савори асп.
Аспакбозӣ	Бо бозичаҳои аспшакл бозӣ кардани ба- чаҳо. Як навъ рақс, ки аспҳои сохтаи чӯ- бинро савор шуда иҷро менамоянд.

Бо истифода аз калимаҳои сутуни аввали ҷад-
вали боло якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Мавзӯи 129. Он ҷо кучост?

Дар ҷангалу дашту саҳро ҳай-
вонҳо муросо надоранд. Дар
“**Боғи ҳайвонот**” ҳам он ҷо
ба якдигар бад-бад нигоҳ
мекунанд. Муш аз гурба ме-
тарсад, гурба аз рӯбоҳ, рӯбоҳ
аз шағолу гург, гург аз сағ.
Шерҳо ба ҳар ҳайвон, ки
аз пеши роҳашон барояд,
дармеафтанд. Паланг оҳу-
вонро таъқиб мекунад...

Аммо дӯстам Диловар гуфт,
ки дар ҳама ҷо чунин нест.

– Ман, – гуфт ӯ, – дар як ҷой дидам, ки шер
ҳамроҳи одамон бозӣ кард.

Ду муш якбора ба гурба савор шуданд. Маймунҳо
дар назди паланг натарсида истодаанд. Ҳатто як буз
гургеро шох задан хост ва гург гурехт...

Бовар накардам. Аммо Диловар рӯзи якшанбе маро
ба он ҷо бурд. Ҳар чи ӯ гуфт, дуруст буд.

Шояд шумо ҳам ба он ҷо рафта бошед?

(Аз “Ҳикоя – муаммо”-и Шарифи Муҳаммадёр)

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Вобаста ба мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед.
Пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб
ташкил намоед.

Калимаҳои ифодакунандаи номи ҳайвонҳои таркиби матнро номбар кунед.

Таассуроти хешро аз саёҳати **“Боғи ҳайвонот”** бо тартиб додани матн баён намоед.

Мавзӯи 130. Ту-ту-ту-ту, мурғони ман

Биёед, мурғони ман,
Мурғони чаққони ман.
Ту-ту-ту-ту-ту-ту-ту,
Биёед ба лаби чӯ.
Биёед, ба шумоён
Медиҳам ман обу дон.
Шикамхотон, ки сер шуд
Ба катак дароед зуд.
Чун ҳаррӯза, вақти шом
Биравед хоби ором.

Саҳар суруд сароед,
Тухми бисёр намоед.
То ки очаам хезад,
Тухмбирёне пазад.
Ту-ту-ту-ту-ту-ту-ту,
Биёед ба лаби чӯ.
Ту-ту-ту-ту-ту-ту-ту.
Ту-ту-ту-ту-ту-ту-ту.

Акбар Қодирӣ

Шеърро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

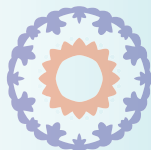

Вобаста ба мазмуни шеър саволҳо тартиб диҳед. Пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Ба қойи нуқта калимаҳои мувофиқ гузошта, ҷумлаҳоро дар шакли пурра хонед.

1. Мурғ, хурӯс, чӯча мебошанд. 2. Хурӯс паррандаи аст. 3. Тухми мурғ мешавад. 4. Аз таомҳои тухмбарк ва тухмбирён тайёр карда мешавад.

Калимаҳо барои истифода: паррандаҳои хонагӣ, саҳарфарёд, тухми мурғ, курашакл.

Бозии “Калимаёбак”. Бо истифода аз расму калимаҳо номи таомҳоро пайдо кунед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Бедор шавад,
Бедор кунад,
Бедор нашавӣ,
Безор кунад.

Бо истифода аз калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Мурғ, мурғпарвар, мурғпарварӣ, ғизо, дон, тухм, пар, тоҷ, фарбеҳ, хароб, чӯча, чӯчаҳои хурду калонак.

Хониши шеъри “Ту-ту-ту-ту, мурғони ман”.

Мавзӯи 131. Зоғак ва ғозак

Буд-набуд, зоғаке буд,
Зоғак дар боғаке буд.
Боғак пур аз ғизо буд,
Зоғак аз он ризо буд.
Зоғак вале алам дошт,
Бе ҷӯра буду ғам дошт.

Дилаш бе чӯра ғаш буд,
Сад ғусса дар дилаш буд.
Ғозе ба боғак омад.
Суроғи зоғак омад:
– Зоғо, ту чӯраам шав.
Ғо-ғо ту чӯраам шав....
Зоғак ризо ба он шуд,
Бо ғозак чӯраҷон шуд.
Шодон дили зоғак шуд,
Хандон гули боғак шуд.

Чӯра Ҳошимӣ

Шеърро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои **зоғак, ғозак, боғак, шодон, хандон**ро гӯед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Думаш – чало,
Камзӯлаш – ало,
Худаш – бало.

Зарбулмасали зеринро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Зоғро агар бо гулоб шӯянд ҳам, сафед наме-
шавад.

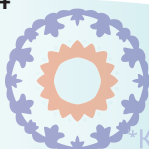
Вобаста ба мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед.
Пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб
ташkil намоед.

Хониши шеъри “**Зоғак ва ғозак**”.

Мавзӯи 132. Парвонаи “Атласбоф”

Дар табиат парвонаҳои зиёде мавҷуданд: сурху
сафед, зарду сиёҳ, кабуду сабз, якрангу рангоранг
мешаванд. Ин парвонаи пилла аст. Вай аз торҳои

абрешим дар атрофи худаш ғўзаи пилла мебофад. Парвона баҳор тухм мегузорад. Аз тухми парвона кирмакҳо пайдо мешаванд. Кирмакҳоро дар пилла-хона парвариш мекунад. Онҳо танҳо барги дарахти тут меҳўранд. Кирмакҳо калонтар мешаванд. Баъди 25–30 рӯз пилла метананд.

Одамон пилларо бо даст ҷамъоварӣ мекунад. Пиллаҳои ҷамъовардари ба корхонаи пилларесӣ ме-супоранд. Дар корхона ғўзаи бофтаи кирми пилларо мекушоянд. Он ба нахи хеле дарози абрешимӣ табдил меёбад. Нахҳоро дар коргоҳ даста-даста ҷудо намуда, ранг мекунад.

Аз риштаҳои рангин бо дастгоҳи бофандагӣ атлас мебофанд. Аз атлас либос медӯзанд. Либоси атласро одатан дар рӯзҳои иду хурсандӣ, хусусан дар ҷашни Наврӯз мепошианд.

(Аз Парвонаи “**Атласбоф**”-и Абдуқодири Абдуқаҳҳор)

Матро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои хуло-савӣ баён намоед.

Аз таркиби матн калимаҳои ба саволҳои ҷӣ хел? ҷӣ гуна ҷавобшавандаро рӯбардор кунед.

Бо истифода аз калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Кирмак, кирмакпарвар, пилла, пиллапарвар, нахи абрешимӣ, атлас, либос.

Хониши матни Парвонаи “**Атласбоф**” ва тартиб додани саволҳо.

БОБИ VII. ЗАБОН ВА ҚОМЕА КАЛОМИ РАНГИН

Мавзӯи 133. Забони модарӣ

Зи нағмаҳои сози мо,
 Зи таърихи дарози мо,
 Туро бубаста тору пуд,
 Забони дилнавози мо.
 Зи ҳикмати замири пок,
 Зи оҳи пири дарднок.
 Зи тӯйҳо, зи сурҳо,
 Зи синаҳои чок-чок.
 Аз “Алла”-ҳои модарон,
 Зи хандаҳои кӯдакон,
 Асос барниҳодаанд,
 Туро чу марҳаме ба ҷон.
 Ту аввалин суруди мо,
 Қиссаи “Буд-набуд”-и мо.
 Забони модарӣ, туй –
 Шаҳодати вуҷуди мо.

Баҳром Фирӯз

Шеърро бурро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Калимаҳои душворфаҳми матни шеърро бо кӯмаки омӯзгор маънидод кунед.

Ибораҳои “**забони дилнавоз**” ва “**шаҳода-ти вучуд**”-ро аз ҷиҳати ифодаи маъно шарҳ диҳед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Навишта мешаванд,
Хонда намешаванд.

Зарбулмасали зеринро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Сухан шунидан адаб аст.

Аз ёд намудани шеъри “**Забони модарӣ**”.

Мавзӯи 134. Забон – воситаи муомилаи одамон

Забон воситаи муомилот ва муоширати одамон аст. Донистани ин ё он забон ба кас имконият медиҳад, ки аз бурду бохт, имконияту вазъият ва камбудию талаботҳои рӯзмарраи ҳаёт огаҳ гардад. Донистани забони ғайр ин донистани воқеияти ҳаёти миллати дигар ва кулли дигаргуниҳои олам аст.

Барои омӯхтани забони дигар мо бояд, пеш аз ҳама забони модарии хешро ба хубӣ донем. Озодона ҳамаи соҳаҳои ҳаёти худро омӯхта аз худ намоем. Зеро бунёди забони модариамон ба осонӣ ба даст наомадааст.

Матнро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои хулосавӣ баён намоед.

Бо иловаи калимаҳои сутуни дуюм ба якум калимаҳои аз ҷиҳати тобиши маъно ва шакл фарқкунанда тартиб диҳед.

З А Б О Н	+	дон	=	
		омӯз		
		шинос		
		хат		

Бо истифода аз калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Забон, забондон, забаномӯз, забоншинос, забонхат.

Чистонҳоро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Аз чап кушой,
Аз рост пӯшӣ.
Дигар набошад
Сад бор кӯшӣ.

“ ” ()

(Но. ун.к ва қа. сайн)

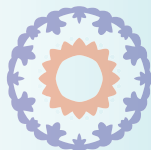
Зарбулмасали зеринро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Забондонӣ – ҷаҳондонӣ.

Бо истифода аз ибораҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Забони гӯё, забони ширин, забони бурро, забони тоҷикӣ.

Мавзӯҳои 135 – 136. Афсонаи пеш аз хоб

I

Бибиаш ба Аҳмадҷон ҳар шаб афсона мегӯяд. Аммо як бегоҳ ба меҳмонӣ рафт. Бе афсонаи бибӣ хоби Аҳмадҷон набурд. Вай дар ҷойгаҳаш хеле печутоб хӯрд. Баъд як фикри аҷиб ба сараш омад: худаш ба худаш афсона гӯяд.

Хеле фикр кард. Ниҳоят кўрпаро ба сар кашид ва аз чашмонаш пурсид:

– Чашмони ман, чашмони ман, имрӯз шумо чӣ кори хуб кардед?

Чашмҳо гуфтанд:

– Мо ҳушёру зирак будем, то пешпо нахурӣ.

Мо китоб хондем, то оқилу доно бошӣ.

Аҳмадҷон хурсанд шуда, ба забонаш савол дод:

– Забони ман, забони ман, имрӯз ту чӣ кори хуб кардӣ?

Забон гуфт:

– Ман ба ҳама салом додам, ба саволи муаллим буррою пухта ҷавоб гардондам, баъд суруд хондам, касеро дашном наододам, сухани бад нагуфтам...

Матнро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-
савӣ баён намоед.

Вобаста ба мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед.
Пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб
ташкил намоед.

Ҷумлаҳои саволии таркиби матнро номбар ку-
нед.

Чистонҳоро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Дар гуфтан панҷ “а” дорад,
Дар навиштан як “а”.

(П. н. а)

Меҳонӣ ҳафтто,
Менависӣ панҷто.

(атфаҳ)

Хониши қисми оғозёбии “**Афсонаи пеш аз хоб**”.

II

Он гоҳ Аҳмадҷон аз гӯшҳояш пурсид:

– Гӯшҳои ман, гӯшҳои ман, имрӯз шумо чӣ кори
хуб кардед?

Гӯшҳо гуфтанд:

– Мо дар мактаб бодикқат будем, ки ту дарси
омӯзгорро ба хотир бигирӣ. Мо суруд шунидем, са-
дои як майнаро ҳам шунидем ва ту онро аз дасти
бачаҳои беадаб озод кардӣ...

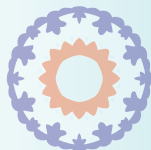
Аҳмадҷон хурсанд шуда, аз пойҳояш пурсид:

– Пойҳои ман, пойҳои ман, имрӯз шумо чӣ кори
хуб кардед?

Пойҳо гуфтанд:

– Имрӯз мо бисе чусту чолок будем, бо роҳи рост
рафтему дар роҳи рост будем. Туро ба мактаб бур-
дем ва овардем...

Дар охир Аҳмадҷон ба дастонаш савол дод:
– Дастони ман, дастони ман, имрӯз шумо чӣ кори хуб кардед?

Дастҳо гуфтанд:

– Мо навиштем расм кашидем, китоби туро кушо-да, ба пеши рӯят овардем. Баъд, борхалтаи пурбори мӯйсафедеро бардошта, ба ҳавлиаш бурдем. Мо китобу дафтаратро ба раф ботартиб чидем, либосҳоятро дарзмол кардем...

– Офарин, чашмакони тезбин, гӯшҳои ҳушёр, забони хушгап, пойҳои чусту чолок ва дастони наққори ман! – хитоб кард вай.

– Акнун орому осуда бихобед, чунки имрӯз ҳама кори неку хайр кардаед... Ва ўро хоби ширин бурд.

Азизи Азиз

Матро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён намоед.

Ба гурӯҳҳо тақсим шуда пурсупоси Аҳмадро бо гӯшу пову дастҳо хотирнишин намоед.

Ҷумлаҳои дар охир аломати савол ва хитоб доштаро ба дафтар бо хати зебо рӯбардор кунед.

Чистонҳоро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Чанд по дораду аз ҷо наҷунбад. (Ҳарфи)

Худашон дар замин,

Овозашон дар фазо.

(Ҳар. ҳо)

Хониши қисми дуёми “**Афсонаи пеш аз хоб**”.

Мавзӯи 137. Китоб – дӯсти азиз

Хоҳӣ, ки олам донӣ,
Дониши одам донӣ,
Сирри биёбон донӣ,
Асрори Кайҳон донӣ.

Китоб меҳнат омӯзад,
Дарси ҳурмат омӯзад.
Китоб ақлу тамиз аст,
Чун муаллим азиз аст.

Китоби бисёр бихон!
Такрор ба такрор бихон!
Китоб ба ту на душман,
Онро кушо, варақ зан!

Умедаи Ҳисорӣ

Шеърро бурро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Вобаста ба мазмуни шеър саволҳо тартиб диҳед. Пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Байти зеринро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Китоби бисёр бихон!
Такрор ба такрор бихон!

Чистонҳоро хонед ва ҷавобашро бо баръаксхонӣ ёбед.

Доимо дар даҳонам, вале фурӯ бурда наметавонам.

* * *

Косачаи садафдор,
Моҳичааш беқарор.

(ноҳад ва ноба3)

Сухани пурҳикмати зеринро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Илм бе баҳс намешавад.

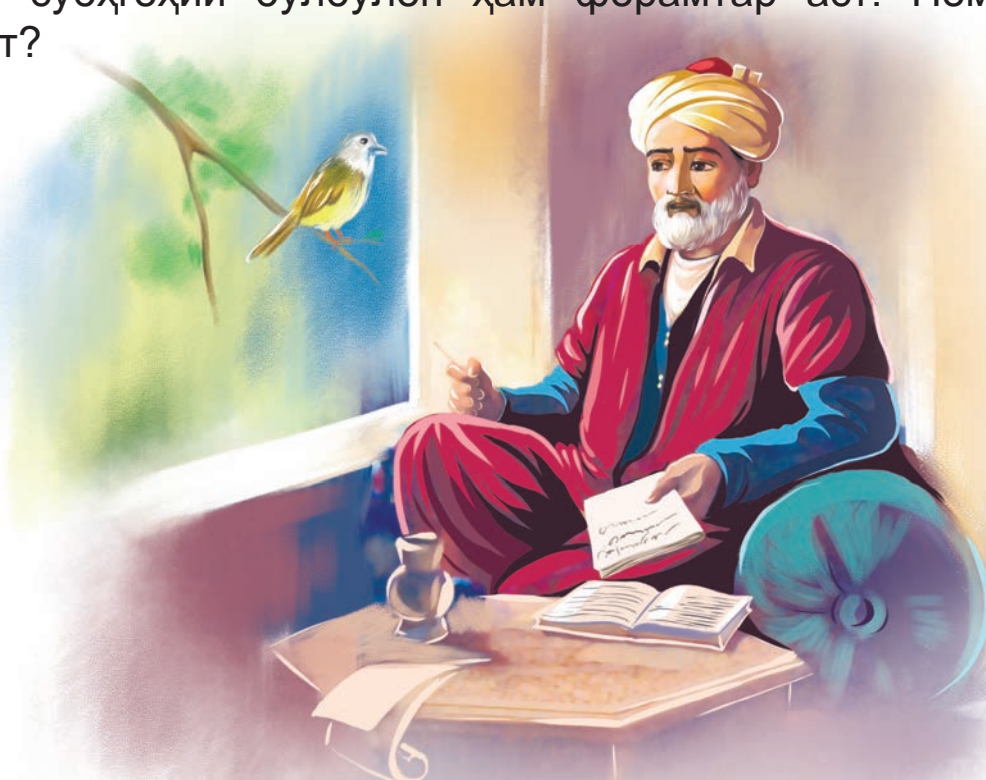
Аз ёд намудани шеъри “Китоб – дӯсти азиз”.

Мавзӯи 138. Навоӣ ва булбул

Дар замони қадим Ғиёсиддини Кичкина ном марде буд. Ӯ писаре дошт, ки номаш Алишер буд. Ин писарак аз хурдӣ донову ҳушёр буд. Вақте ки нӯҳсола шуд, аллакай шеърҳо менавишт.

Рӯзе Алишер ба боғ баромада, шеъреро, ки нав навишта буд, бо овози баланд хонд. Овози ширадор ва ба гӯш форами ин шоири ҷавон булбулро, ки дар шохи дарахт буд, ба худ мафтун кард. Булбул дар китфи Алишер нишаста, гуфт:

– Эй шоири хушовоз! Шеъре, ки ту хондӣ аз навои субҳгоҳии булбулон ҳам фораитар аст. Номии ту чист?

- Номи ман Алишер, – ҷавоб дод писарак.
- Донистам, ту шоир ҳастӣ. Акнун ба худ як тахаллуси хуб интиҳоб кун, – гуфт булбул.

Ба шоири ҷавон – Алишер калимаи “наво”, ки булбул гуфт, писанд омад. Пас аз ин воқеа ӯ дар шеърӯ ғазалҳои худ аз тахаллуси “Навоӣ” истифода бурд.

(Тарҷима аз забони ўзбекӣ)

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Вобаста ба мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед. Пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Бо истифода аз ибораҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Овози ширадор, шоири хушовоз, навои дилкаш, булбули хушхон.

Чистонро хонед ва ҷавобашро бо баръаксхонӣ ёбед.

Шунавандааш бинанда не,
Бинандааш шунаванда не.

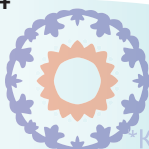

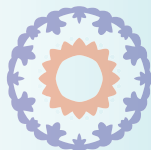
Сухани пурҳикмати зеринро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Ҳеч давлат беҳ зи ақлу илм нест.

Хониши матни **“Навоӣ ва булбул”**.

ЛУТФИ ДИЛНИШИН

Мавзӯи 139. Бибиҷонам меояд

Бибиҷонам меояд,
Дилу ҷонам меояд.
Аз раҳи дур меояд,
Базӯр – базӯр меояд.
Бибим ояд, мо хурсанд,
Киссаҳояш – пури қанд.
Мавизу мағз меорад,
Чизҳои нағз меорад
Гапҳои бибим ширин,
Қанд барин, асал барин.
Бибим – кони афсона!
Бибиҷонам – ягона!
Бибиҷонам меояд,
Дилу ҷонам меояд.
Равам, кӯрпача орам,
Болишти пар гузорам.
Чояки гарм биёрам,
Нонаки нарм биёрам
Бибиҷона шинонам,
Хафа шудан намонам.
Бибиҷони хушрӯям,
Бибии қиссагӯям.

Гулчеҳра Сулаймонова

Шеърро бурро ва равон хонед. Пас аз он мазмунашро нақл кунед.

1. Набера бибиҷонашро вақти ба хонадон омадан чӣ гуна пешвоз гирифтааст?
2. Бибиҷонаш барои набераҳо чӣ гуна чизҳо овардааст?

3. Набера киро кони афсона номидааст?

4. Набера бибиҷонашро бо густурдан ва овардани чӣ гуна чизҳо пешвоз гирифтааст?

Ибораи “**дилу ҷонам**”-ро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Ба саволҳо бо воғузори калимаҳои таркиби шеър ҷавоб гардонед.

(чӣ гуна?)

Гапҳои бибиаш _____

(чӣ?)

(чӣ гуна?)

Гапҳои бибиаш монанди _____, _____

чиҳо?

Бибӣ _____, _____ меорад?

кӣ?

_____ кони афсона, ягона, хушрӯй, қиссагӯй.

Бо истифода аз калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Лаббай, ташаккур, офарин, хуш омадед, марҳамат, хайр, роҳи сафед.

Аз ёд намудани шеъри “**Бибиҷонам меояд**”.

Мавзӯҳои 140–141. Беҳтарин ва бадтарин чиз

Хўчаине ба хизматгораш мефармояд, ки барои меҳмонон хўроки хуштаъм тайёр кунад. Хизматгор марди оқил буд. Ӯ барои омода кардани хўрок аз бозор забон меорад. Хўчаин мепурсад:

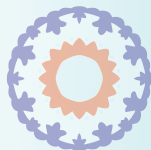
– Чӣ овардӣ?

– Забон, – меғўяд марди оқил. Хўчаин ба ғазаб омада меғўяд:

– Наход аз забон беҳтар хўрдани набошад?

Мард меғўяд:

– Забон одамонро ба якдигар муттаҳид мекунад. Ба воситаи забон мо ба ҳамдигар гуфтугӯ мекунем. Забон калиди дониш аст. Забон дар даҳон посбони сар аст. Бори дигар хӯчаин ба ӯ мефармояд, ки аз бозор чизи аз ҳама бадро биёрад. Мард аз бозор боз забон меорад. Хӯчаин мепурсад:

– Чӣ овардӣ?

– Забон, – ҷавоб медиҳад марди оқил. Хӯчаин боз ба ғазаб омада мегӯяд:

– Боз забон?!

Мард ҷавоб медиҳад:

– Оре. Забон бадтарин чиз аст. Забон сабаби ҳама найрангҳост. Забон дурӯғ мебофад, ҳақиқатро пинҳон мекунад, тӯҳмат ва ғайбат мекунад. Забон хашму ғазаб меорад, дашном медиҳад, дил меранҷонад. “Забони сурх сари сабз медиҳад барбод”.

Ин гуфтаҳои хизматгор ба хӯчаин писанд меояд. Ӯ минбаъд хизматгори маслиҳатгари худ интихоб мекунад.

Матнро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён кунед.

Вобаста ба мазмуни матн байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Суханҳои пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

1. Бо чашм бину бо забон гӯй!

2. Забони сурх сари сабз медиҳад барбод.

Тобишҳои маъноии ибораҳои **“забон хоидан”**, **“забони тунд”**, **“забони ширин”**-ро аз омӯзгор пурсед ва пас аз он бо корбасти онҳо якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Хониши матни **“Беҳтарин ва бадтарин чиз”**.

Мавзӯҳои 142–143. Афсонаи бахти хонадон

Будааст – набудааст, як мард будааст. Вай се писар доштааст. Онҳо бо ҳамдигар аҳл, яъне дӯсту меҳрубон будаанд. Як рӯз Бахт пеши он мард омадааст гуфтааст:

– Ман аз хонаат меравам!

Мард писари калониро пеши худ хонда, гуфтааст:

– Бахт аз хонаи мо рафтанист. Ту ба ин чӣ ме-гӯӣ?

Писари калонӣ ҷавоб додааст:

– Бигуздор равад! Ба мо Бахт не, иттифоқ лозим!

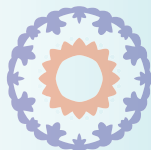
Мард писари дуюмашро ҷеғ зада, гуфтааст:

– Бахт аз хонаи мо рафтанист. Ту ба ин чӣ ме-гӯӣ?

Писари миёна гуфтааст:

Ревад, рафтан гирад! Ба мо дӯстӣ даркор аст!

Мард ба писари сеюмаш ҳам ҳамин гапро гуфтааст.
Писари хурдӣ ҷавоб додааст:

– Бахт равад ҳам, мо аҳл мемонем, падарҷон!

Он мард ҷавоби ҳар се писарашро ба Бахт гуфтааст. Бахт ҷавоб додааст:

– Ин хел бошад, ман ба ҳеч ҷо намеравам! Хонаи ман он ҷост, ки дӯстию иттифоқ бошад. Одамон ҳама аҳл бошанд.

Матнро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Вобаста ба мазмуни матн байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Калимаи “**бахт**”-ро аз ҷиҳати маъноӣ луғавӣ шарҳ диҳед ва пас аз он интихобан якчанд калимаҳои ҳамреша тартиб диҳед.

Намуна: бахтиёр, хушбахт ...

Бо истифода аз ибораҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Саодатманд зистан, хушбахтарин инсон, бахтиёр будан, бахт мададгорат шавад, бахтат ёрӣ диҳад, толеат баландӣ кунад, корат омад кунад.

Бозии “**Калимаёбак**”. Аз ҳарфҳои пошхӯрда калимаҳои **нармӣ, лутф, суҳан, баёнро** бунёд кунед.

Хониши матни “**Афсонаи бахти хонадон**”.

Мавзӯи 144. Бачагони хушбахтем

Мо бачагонем,
Хушбахту хандон.
Озоду шодем,
Дар ин гулистон.

Сулҳу амонӣ,
Мақсади моён.
3-он зиндагонӣ,
Шавад дурахшон.

Шаббода бигзар,
Аз кишвари мо.
Ба бачаҳо бар,
Суруди моро.

Салимшо Ҳалимшо

Шеърро бурро ва равон хонед. Пас аз он мазмунашро нақл кунед.

Калимаи “**сулҳ**”-ро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Бо гузоштани калимаҳои мувофиқ ҷумлаҳоро дар шакли пурра хонед.

1. Кабӯтар рамзи _____ ба шумор меравад.
2. _____ ба одамон бахту иқбол меорад.
3. _____ мо тарафдори сулҳу озоштиаганд.
4. Сулҳ _____ пайванд мегардонад.

Калимаҳо барои истифода: сулҳу озоштиагӣ, сулҳ, мардуми кишвари, риштаҳои дӯстиро.

Аз ёд намудани шеъри “**Бачагони хушбахтем**”.

Мавзӯи 145. Иқболи баланди мо

Иқболи баланди мо,
Даврони писанди мо,
Дар соҳаи омӯзиш,
Илҳоми дучанди мо.
Аз меҳри Ватан бошад
Оҳанги суруди мо.

Ҳар дарс, ки меҳонем,
Бояд, ки нақӯ донем!
Дар нашъунамо кардан,
Ҳамранги баҳоронем.
Аз меҳри Ватан бошад
Оҳанги суруди мо.

Муҳиддин Фарҳат

Шеърро ифоданок хонед ва пас аз он мазмунашро баён намоед.

Бо кӯмаки омӯзгор калимаҳои **иқбол**, **даврон**, **илҳом**, **нақӯ**, **нашъунаморо** аз ҷиҳати маъноӣ луғавӣ шарҳ диҳед.

Мазмуни сухани пурҳикматро бо фикрҳои ҳулосивӣ баён намоед.

Ватан аз остона сар мешавад.
Ватан – маскани муқаддас.

Аз ёд намудани шеъри “**Иқболи баланди мо**”.

МАН РОБОТ ИХТИРОЪ МЕКУНАМ (Роботҳо, кӯдакони роботсоз, клубҳо)

Мавзӯи 146. Робот

Робот – дастгоҳҳои автоматӣ (худкор) мебошанд, ки аз рӯи барномаи пешакӣ тартибдода фаъолият мекунад. Робот аз рӯи барномаи компютерие, ки дар дохили онҳо ҷойгир карда шудааст, корҳои гуногунро иҷро менамояд. Робот ба воситаи датчикҳо фармон мегиранд. Датчикҳо асбоби махсусанд, ки аз қисмҳои компютери роботҳо хабар медиҳанд. Датчикҳо монанди аъзои ҳисси одам (шунавоӣ, биноӣ ва ғайра) хабар мебаранд. Роботҳо метавонанд, мустақилона ё аз рӯи фармонҳо кор кунанд.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Бо иловаи калимаҳои сутуни дуюм ба якум калимаҳои аз ҷиҳати тобиши маъно ва шакл фарқкунанда тартиб диҳед.

Р О Б О Т	+	соз	=	
		созӣ		
		созкун		
		созкунӣ		

Шинос шавед ва ба лавҳи хотир нигоҳ доред.

Калимаи “**робот**”-ро аввалин бор нависандаи чех Карел Чапек дар асари “**Роботҳои унверсалии Россум**” истифода кардааст. Калимаи “**робот**” қариб ба ҳамаи забонҳои дунё ворид шудааст.

Калимаи “**робот**” дар забони тоҷикӣ маънои дастгоҳи маснӯии шабеҳ ба одам, ки ин ё он корро тибқи барнома иҷрокунандаро ифода менамояд.

Ба қойи нуқта вобаста ба тобиши маъно калимаҳои мувофиқ гузошта, дар шакли пурра хонед. Пас аз он ҷиҳатҳои фарқкунандашонро номбар кунед.

1. дастгоҳи маснӯии шабеҳ ба одам, ки ин ё он корро тибқи барнома иҷро мекунад.
2. мусофирхонае, ки дар замони пеш аз мо дар сари роҳҳои корвонгард бино карда шудааст.
3. – ҳавлии деворбаланд дар боғот.

Калимаҳо барои истифода: робот, работ.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Он чист ҳар чизеро
Аз ҳам намояд ҷудо?
Ҷудо карда, валекин
Худаш мемонад танҳо.
Ба афташ як назар кун,
Каллакалону қачпо.

(Аломати в. . . . л)

Бо истифода аз калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Роботсоз, роботсозӣ, роботсозкун, роботсозкунӣ.

Бозии “Калимаёбак”. Аз ҳарфҳои пошхӯрда калимаҳои **роботсозӣ, одамшабеҳро** тартиб диҳед.

Мавзӯи 147. Роботи суҳангӯ

Аввалин роботи “суҳангӯ”, ки баъзе ҳаракатҳо ва суҳанҳои одамонро такрор мекунад, соли ҳазору нӯҳсади бисту ҳафт сохта шудааст. Дар артишҳои гуногуни ҷаҳон қариб понздаҳ ҳазор робот хизмат мекунанд.

Аз бисту як то бисту сеюми июни соли 2010 дар Чин олимпиадаи роботҳои андроид баргузор шуд. Роботҳо дар навҳои гуногуни варзиш мусобиқа карданд. Роботҳоеро, ки аз рӯи сохт ба одамон шабоҳат доранд, роботҳои андроидӣ меғоянд.

Сохт ва шакли роботҳо вобаста ба соҳаи фаъолиятшон гуногун мешаванд. Дар соҳаи истеҳсолот роботҳои истифода мешаванд, ки ба сохти бадани одам тамоман монандӣ надоранд. Ин гуна роботҳо дар корхонаҳои саноатӣ ва дар корхонаҳои, ки барои саломатии инсон хавфноканд, кор мекунанд. Як робот метавонад, дар як дақиқа кори ҳазорон нафарро иҷро намояд.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Бо интиҳоби корбасти аломатҳои китобии савол, нуқта, хитоб аз рӯи расм ва иҷрои амали роботҳо ҷумлаҳо тартиб диҳед.

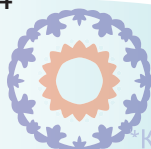

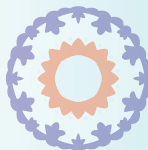
Вобаста ба мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед. Пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб гузаронед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Бо дос монанд аст он,
Бо гардани қачи худ.
Илоҷашро биёбӣ,

Мегарди шоду хушнуд.
Чу гаштӣ мағлуб аз он,
Дар хиҷолат монӣ зуд.

(Аломати с . . . л)

Зери сарлавҳаи “Мо ҳам бачаҳои роботсозем” матни аз се-чаҳор ҷумла таркибёфта тартиб диҳед.

Мавзӯи 148. Ихтирои ҷавонони ҳавасманд

Умед – Оё ягон ихтирои бузурги инсониятро ме-донӣ?

Фарзона – Ихтирооти инсон зиёд аст. Дар тӯли мавҷудияти худ инсоният ихтирооти зиёде кардааст. Агар ихтирооти ба наздикиҳо анҷомдодаро дар назар дошта бошӣ, ин компютер аст. Ин беҳтарин ва ҷолибтарин мӯъҷизаи даврони мост. Пас аз хатми мактаб барномасози компютер мешавам.

Умед – Дурусттар фикр карда гап зан,

Фарзона – Дар айна замон аз компютер бузургтар ягон ихтирои дигаре ҳаст? ...

Фарзона – Ба андешаи ман, нисбат ба компютер телефонро ихтирои бузург гуфтан мумкин. Ҳатман баъди хатми мактаб ихтироъкор мешавам. Телефоне ихтироъ мекунам ва бо ин корам одамонро дар ҳайрат мегузорам.

Умед – Фарзона, дурусттар фикр кун. Аз телефон ҳам пурзӯртар чиз ҳаст.

Фарзона – Эҳтимол, ту телевизорро дар назар дошта бошӣ. Ҳа, телевизор аз компютеру телефон ҳам зӯртар. Телевизори мо ҳазор шабака дорад. Як рӯз не, як рӯз, як телевизор ихтироъ мекунам.

(Аз китоби “Ихтирои бузург”-и Гулсара Авазова)

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Бо иловаи калимаҳои сутуни дуюм ба якум калимаҳои аз ҷиҳати тобиши маъно ва шакл фарқкунанда тартиб диҳед.

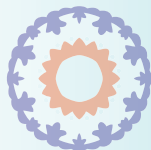
		гар		
ИХТИРОЪ	+	кор	=	
		корӣ		
		чӣ		

Ба ҷойи нуқта вобаста ба тобиши маъно калимаҳои мувофиқ гузошта, дар шакли пурра хонед. Пас аз он ҷиҳатҳои фарқ кунандашонро номбар кунед.

1. – ба вучуд овардан ва ё сохтани чизи то ин дам номаълум, наоварӣ кардан.
2. – он ки чизро ихтироъ кардааст, пайдооварандаи чизи нав.
3. – чизи то ҳол номаълум ва ниҳонро ёфтан ва ба асоси илмӣ ба субут расонидан.

Калимаҳо барои истифода: *ихтироъ, ихтироъгар, кашфиёт.*

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Бе лабу бе дандон,
Гап мезанад бо чанд забон.

ТЕСТ

1. Дастгоҳи экрандори ба воситаи он ҳар гуна мултифилм, филм, суруду таронаҳои дилнишин намоишдиҳанда чӣ ном дорад?
а) телевизор б) телефон в) радио
2. Дастгоҳи махсуси барои овоз аз масофаи дуру наздик хабаррасонанда чӣ ном дорад?
а) оинаи нилгун б) овозахбор в) телефон
3. Телефони алоқаро бе сим пайвастананда чӣ ном дорад?
а) телефони дастӣ б) телефони рӯйи мизӣ в) телефони бесадо

Бо истифода аз калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Ихтироъгар, ихтироъкор, ихтироъкорӣ, ихтироҷӣ.

Мавзӯи 149. Тайёраҳои сайёрпарвоз

Тайёра (самолёт), чархбол (верталёт), ракета тайёраҳои сайёрпарвоз ба шумор мераванд. Инсон дар ихтирои тайёраҳои сайёрпарвоз тамоми донишу хирадашро ба кор бурдааст. Тайёраҳои сайёрпарвоз масофаи дурро дар муддати кӯтоҳ тай менамоянд.

Дар осмон дар як вақт садҳо тайёра парвоз мекунад. Дар аэродромҳои бузург ҳар лаҳза даҳҳо тайёра фуруд меоянд ва парвоз мекунад. Аз аввал то охири парвоз тайёро танзимгарони ҳавоӣ идора мекунад. Онҳо тайёраҳоро намебинанду аз радиолокатор (радар)-ҳо истифода мекунад. Радиомавҷҳои аз тайёра инъикосшуда дар экрани локатор чун нуқтаи равшан пайдо шуда, мавқеи тайёро муайян мекунад.

Дар дунбол ва қанотҳои тайёра рул (чанбарак) ва сатҳҳои ҳаракаткунанда ҳастанд, ки бо ёрии онҳо пилот равиш ва баландиро тағйир медиҳад. Фишанг, дастак ва педалҳои идоракунанда дар кабинаи тайёра мебошанд.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи номи тайёраҳои сайёрпарвозро ба дафтар бо хати зебо рӯбардор кунед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Ду гӯшак дар як гӯшак,
Яктааш хабарбарак,
Дигараш – хабаркашак.

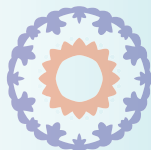

Бо истифода аз калимаҳои **кашфиёт**, **кашфкунанда**, **кашшоф** якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Мавзӯи 150. Китоби аҷоиб

Падари ҳамсинфам Самад аз саёҳати кадом як кишвар китоби аҷибе овард, ки хонда намешуд. Ин китоб худашро меҳонд! Бале ҳайрон нашавед. Ҳамин ки саҳифаеро кушодед, ҳар гуна овозҳо ба гӯш ме-

расиданд. Гоҳо садои баҳру
шамолу раъду тир, ҳушта-
ку шӯру мағал, хандаю гиря,
гоҳо дӯғу таҳсину офарин мешу-
нидӣ.

Аҷиб, хеле аҷиб буд! Гӯё ки-
тоб нею магнитофон бошад.
Баҳузур гӯш мекардӣ. Аммо он
китоб буд, фақат аз картону коғаз
сохта шуда буд, танҳо ҳарфҳо овоз
медоданд!

Вале афсӯс, ки Самад онро эҳтиёт карда натаво-
нист. Чун китобҳои дигараш даронду нобуд сохт.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Вобаста ба мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед.

Сухани пурҳикмати зеринро аз ҷиҳати мазмун
шарҳ диҳед.

Китоб – сарчашмаи илму дониш.

Бо интихоби сарлавҳа ва корбасти аломатҳои
китобии вергул, тире ва нуқта матни дилхоҳ
тартиб диҳед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Найза ба каф ситода,
Кораш ҳамеша фармон.
Гоҳ аз ғазаб меғуррад,
Гоҳ хуррам асту шодон.
Ба дилҳо дорад асар,
Кӣ меғӯяд, ки чист он.

(Аломати х . . . б)

Ду ҷумлаи аввалини матни “**Китоби аҷоиб**”-ро
бо хати зебо ба дафтар рӯбардор кунед.

ИХТИРООТИ АЦИБ (чарх, коғаз, пул ...)

Мавзӯи 151. Ихтирои телевизор

Ихтироъкори шотландӣ Ҷон Лочи Бэрд соли ҳазору нӯҳсаду бисту шаш системаи телевизионии нахустинро намоиш дод. Он аз қуттии кӯҳна, сихҳои чӯрббофӣ, қуттии тунука ва фонуси велосипед сохта шуда буд. Телевизиони механикӣ дар асоси доираи чархзанандаи сӯрохдор кор мекард. Системаи электронии телевизионро соли нӯҳсаду бисту се

В.Зворикин ихтироъ карда, онро “иконоскоп” номид. Пас аз он аз ҷониби олимони дигар телевизорҳои гуногунном ихтироъ карда шуд, ки мо ба воситаи онҳо бо намоишҳои барномаҳои фарогири маърифатӣ, фарҳангию фароғатӣ ва иттилоотӣ ошно мегардем.

Телевизорро дар вақти муайян тамошо кунед. Баробари хондану навиштан ва хӯрдан тамошо кардани телевизор фоида надорад.

Аз экрани телевизор нурҳои зарарнок паҳн мешаванд. Бисёр тамошо кардани он чашмони шуморо хира мекунад. Барномаҳои телевизиониро ҳатман, ҳамроҳи хонавода тамошо кунед. Чизҳои нафаҳмидаатонро аз онҳо пурсед.

Матнро хонед ва байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил кунед.

Бо кӯмаки омӯзгор номҳои чанде аз қисмҳои телевизорро нависед.

Мултфилми ба воситаи барномаи телевизионӣ тамошо кардаатонро мазмунан нақл кунед.

Ҳамчун суҳандон ва барандаи телевизионӣ ҳа-
барҳои рӯзро ба диққати ҳамсинфон расонед.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ
диҳед.

Ҳар киро забон ширин аст, сазовори таҳсину
офарин аст.

Чистонро бо бараъксхонӣ хонед ва ҷавобашро
номбар кунед.

Айби ҳамаро мебинад, аммо намегӯяд.

Хониши матни **“Ихтирои телевизор”** ва ба
дафтар бо хати зебо рӯбардор кардани ҷум-
лаҳои сархати охирин.

Мавзӯи 152. Ихтирои ҳисобкунаки механикӣ

Аввалин мошинаи ҳисобкунии механикӣ (кал-
кулятор)-ро соли ҳазору шашсаду чилу ду
Б. Паскал ихтироъ кардааст. Он аз
чанд чарҳакҳо иборат буд, ки дар
гирдашон рақамҳо сабт шуда буданд.
Бо ин чарҳакҳо ададҳои амали ҳисоб
интиҳоб ва дар сӯроҳиҳо ҷавоби мас-
ъала пайдо мешуд. Ҳисобкунакҳои
ҷайбии электронӣ соли ҳазору нӯҳсаду
ҳафтоду як ба фурӯш бароварда шуданд.

Матнро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-
савӣ баён кунед.

Амалҳои тарҳу ҷамъи ададҳои даҳиро ба воси-
таи калкулятор иҷро кунед.

Бо гузоштани сарҳарфи расмҳо зарбулмасали
**“Оламро офтоб, одамро илм равшан меку-
над”**-ро пайдо кунед.

Мавзӯи 153. Ихтирои тахтаи ҳисоб

Соддатарин тахтаи ҳисоб ё “абак” се ҳазор соли то милод дар Бобилистон ихтироъ шуда буд.

Он аз лавҳаи хаткашида бо чуқурчаҳо иборат буда, сангчаҳо ё муҳраҳо дар онҳо ҳаракат мекарданд.

Дар асри панҷи то милод дар Миср ба ҷойи хат ва чуқурчаҳо чӯбчаҳо ва сими муҳрадорро истифода мебарданд.

Дар Ҳиндустони қадим низ аз “абак” истифода мекарданд. Дар

маъхазҳои арабии ҳисоб калимаи “ту-

роб” (хок, замин) маънои ҳамин абак”-ро дорад.

Ба воситаи арабҳо Аврупо бо “абак” дар асри ҳашт шинос шуд. Дар Чин онро “суанпан” ва дар Ҷопон

“соробан” мегуфтанд. Абакҳои баъдина ба қаторҳои

воҳидҳо, даҳҳо, садҳо ва ҳазорҳо тақсим шуда,

чор амали ҳисоб (ҷамъ, тарҳ, зарб, тақсим) бо онҳо тезтар иҷро мешуд.

Матнро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён кунед.

Қатори воҳидҳои якӣ, даҳӣ, садии ҷўтро бо нишондод муайян кунед.

Хонед ва ба лавҳи хотир нигоҳ доред.

Чўт асбоби чоркунҷаи симу муҳрадор барои ҳисобу китоб ба шумор меравад.

Чўт шакли дигаргуншудаи калимаи русии “счет” аст.

Амалҳои математикии ҷамъ ва тарҳро бо истифодаи чўт иҷро кунед.

Мавзӯи 154. Ихтирои чарх

Чархҳои аввалин дар Бобилистони қадим тақрибан се ҳазору панҷсад соли то милод пайдо шудаанд. Онҳоро нахуст аз санг, сониян аз тахта даврашакл месохтанд. Чунин чархҳо мустаҳкам, вале вазнин буданд. Онҳоро дар аробаҳои боркаш ва ҷангӣ истифода мекарданд.

Замбарғалтакро солҳои дусаду бисту як – дусаду шасту панҷи то милод дар Чин ихтироъ кардаанд. Бо замбарғалтаки бузург одам метавонист, бори вазнинро кашонад. Аз ин сабаб онро “**барзагови чўбӣ**” меномиданд. Борро дар қачова ё сабад гузошта мебастанд. Дастаи замбарғалтак чӣ қадар дарозтар бошад, ҳамон қадар қувваи кам барои бардоштани он лозим меояд.

Матнро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-
савӣ баён кунед.

Вобаста ба мазмуни матн байни гурӯҳҳо лаҳзаи
саволу ҷавоб ташкил намоед.

Бо иловаи калимаҳои сутуни дуюм ба якум
калимаҳои аз ҷиҳати тобиши маъно ва шакл
фарқкунанда тартиб диҳед.

Ч		ак		
А		гардон		
Р	+	чӣ	=	
Х		чӯб		

Бо корбасти калимаҳои зерин ҷумлаҳо тартиб
диҳед.

*Чарх, чархак, чархгардон, чархчӣ, чархчӯб, чархи
оҳанин.*

Аз рӯйи расм бо тартиб додани ҷумлаҳо амалҳои
шахсони чархнигорро баён кунед.

Мавзӯи 155. Ихтирои қоғаз

Ихтирои қоғаз саҳифаи дурахшони таърихи халқи
тоҷик дар давраи Сомониён буд, ки маркази асосии
истеҳсолоти он шаҳри Самарқанд мебошад. То исти-
лои арабҳо ба ҷуз Самарқанд боз дар шаҳрҳои Бу-
хоро, Чорҷӯй, Балх, Хева ва сонитар дар Хӯқанду
Тошканд қоғаз истеҳсол мекарданд. Пас аз забти
Осиёи Марказӣ аз тарафи арабҳо, халифа Ҳорунар-
рашид фармони танҳо дар қоғаз навиштанро меба-
рорад.

Олимону шоирони асрҳои миёна асарҳо, шеърҳо дostonҳо ва саргузаштҳои таърихии замони худро ба воситаи коғаз навишта паҳн мекарданд. Дар он давр шаҳри Самарқанд ягона шаҳре буд, ки тамоми давлатҳои хилофати арабро бо коғаз таъмин менамуд. Чунин вазифаи бузургро Самарқанд аз нимаи дуоми асри ҳашт то аввали асри нӯҳ иҷро кардааст. Дар ин давр шаш намуди коғаз истифода бурда мешуд.

Матро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Рангҳои коғазҳои дар ҷараёни дарсҳои санъати тасвири истифодашавандаро ном ба ном нависед.

Аз рӯи расм бо тартиб додани ҷумлаҳо ҳаракату амалҳояшонро маънидод намоед.

Хониши матни **“Ихтирои коғаз”**.

ОФТОБ – МАНБАИ ЭНЕРГИЯ (Энергияи офтоб, вазифаҳои офтоб)

Мавзӯи 156. Хуршеди ҳароратбахш

Офтоб ба тамоми мавҷудоти рӯйи Замин – кӯҳу дашту хок ва ғайра гармӣ медиҳад. Сарчашмаи тамоми навъҳои энергия Офтоб аст. Офтоб ситораи наздиктарин ба Замин мебошад. Он аз Замин сесад ҳазор маротиба калон аст.

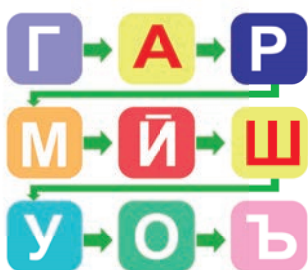
Болотарин қисми Офтоб тоҷ аст, ки миллионҳо километр тӯл кашидааст. Тоҷи Офтоб рӯшноии баланд дошта, нурҳои он шакли кӯтоҳ, дароз ва баъзан қачдоранд.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Бозии “Калимаёбак”. Аз ҳарфҳои пошхӯрда калимаҳои **гармӣ, шуоъ, нур, тафсонро** тартиб диҳед.

Байни гуруҳҳо бозии “Саволаку ҷавобак”-ро гузаронед.

1. Бо фарорасии субҳ Офтоб дар кадом самти уфуқ пайдо мешавад?
2. Ҳаракати Офтоб аз кадом самти уфуқ ибтидо меёбад?
3. Офтоб аз кадом самти уфуқ ба кадом самт ҳаракат мекунад?
4. Дар поёни рӯз пеш аз шом Офтоб дар кадом самти уфуқ фурунишин мегардад?
5. Самтҳои уфуқро номбар кунед.
6. Пас аз фурунишини Офтоб дар осмон чӣ пайдо мешавад?
7. Сайёраҳои шаби торикро мунавваркунанда чӣ номдоранд?

Ҷумлаи охирини таркиби матнро ба дафтар бо хати зебо нависед. Пас аз он ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои таркиби ҷумлаҳоро пайдарпай номбар кунед.

Бо иловаи калимаҳои дигар ба калимаи “Офтоб” панҷто ибораҳои дилхоҳ тартиб диҳед.
Намуна: Офтоби дурахшон, офтобаки лаби бом...

Мавзӯи 157. Хонаҳои хуршед

Хуршеди пурнур
Дорад ду хона.
Аз ҳамдигар дур
Серошёна.
Як хона дар Ғарб,
Як хона дар Шарқ,
Он ҳарду хона
Дар нури ӯ ғарқ
Хуршеди олам
Гардад равона,

Дар хонаи Ғарб
Хобад шабона.
Аммо пагоҳӣ
Хуршеди ховар,
Аз Шарқ созад
Дунё мунаввар.
Хуршеди пурнур
– Дорад ду хона,
Аз ҳамдигар дур
Серошёна.

Мадмадалишоҳи Ҳайдаршоҳ

ҒАРБ

ШАРҚ

Шеърро бурро ва равон хонед.

Бо назардошти мазмуни шеър саволҳо тартиб диҳед. Пас аз он байни гуруҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил кунед.

Ибораҳои “хуршеди пурнур”, “хуршеди олам”, “хуршеди ховар”-ро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Калимаҳои ҳаммаънои зеринро ба дафтар бо хати зебо нависед.

Офтоб, хуршед, шамс, меҳр.

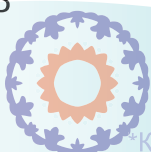

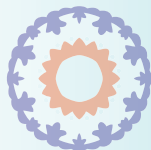
Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Як падару як модар,
Боқӣ ҳама бародар.

Аз ёд намудани шеъри “Хонаҳои хуршед” ва нақли мазмуни он.

Мавзӯҳои 158–159. Офтоб, Моҳ ва гули лола

I

Рӯзе аз рӯзҳои баҳорӣ сабзаи нозуку зебоям сар боло кард. Ў чашм кушода Офтобро дид, ки ба ӯ табассум мекунад.

– Раҳмат, Офтобҷон, – гуфт сабза.

– Ту бисёр зебо ва меҳрубонӣ!

– Ту ҳам калон ва зебо мешавӣ, – гуфт Офтоб. – Ман ба ту кӯмак мекунам.

Бо кӯмаки Офтоб сабза рӯз то рӯз калонтар шуд. Муғча баст. Чанд рӯз аз байн гузашт. Ғунчаи сабзи нозанин тезтар шукуфтан меҳост.

Шабе тамоман хобаш набурд. Ба осмон нигаристу Ситораи фуруzone дид.

– Ситораҷон, ман зебоям? – пурсид Ғунча.

– Ту зебой, лекин касе мисли ман зебо нест. На ту, на Моҳ ва на Офтоб! – гуфт Ситора.

Ғунча аз ин ҷавоби Ситора хеле ғамгин шуд.

II

Дар осмон Моҳ пайдо шуд. Ғунча ҳайрон-ҳайрон ба Моҳ нигарист ва гуфт:

– Ваҳ! Ту аҷаб зебой! Ман ҳам мисли ту зебоям?

– Ту, намедонӣ, ки ман аз ҳама зебоям? На ту, на Ситора ва на Офтоб дар зебой ба ман баробар шуда наметавонед! – гуфт Моҳ.

Ғунча боз ҳам ғамгинтар шуд. Аз алам гиря карду хобаш бурд. Саҳар Офтоб баромад.

– Салом, Офтоб! – Бо сари хам гуфт Ғунча.
 – Салом! Чаро ғамгинӣ? – пурсид Офтоб.
 – Ситораю Моҳ маро ғамгин карданд, гуфтанд, ки ман безебам! – Арз кард, Ғунча.
 – Ғамгину озурда нашав, – меҳрубонӣ кард Офтоб. – Ту Ғунчаи зебой! Табассум кун, боз зеботар мешавӣ!

– Рост? Ғунча хурсанд шуд. Вай аз шодӣ якбора шукуфту ба гули нозанине табдил ёфт. Ёро Лола ном ниҳоданд.

Аз ҳамон замон то имрӯз Лола Офтобро ҳамеша бо табассум пешвоз мегирад.

Аммо Моҳу Ситора табассуми гули Лоларо дида наметавонанд, чунки онҳо боиси ғамгинию озурдагии ӯ гашта буданд.

(Аз китоби “Гули лола”-и Гулистон Соҳибназарова)

Матнҳои яклухти ба қисмҳои ҷудокардари дар алоҳидагӣ хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳои тартиб диҳед.

Бо шарҳи калимаҳои зерин шинос шавед ва пас аз он ба **“Дафтарчаи луғат”** рӯбардор кунед.

Арз – баён, изҳор

Боис – сабаб

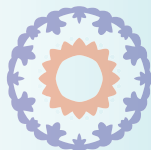
Муғча – қойи баргбарорӣ ва гулкунии навда ва шохчаи растаниҳо

Табассум – нимханда, лабханд

Хониши матни **“Гули лола”** ва нақли мазмуни он.

Мавзӯи 160. Рангҳои сайёраҳо

Сафед – Зухрабону,
Аз нуқраи хом аст ӯ.
Оне ки сурху бурх аст,
Сайёраи Миррих аст.
Зухал сиёҳсӯхта,

Монанди хишти пухта.
Сайёрае кабуд аст,
Яхбандон Аторуд аст.
Замин, ки лочувардист,
Кашфи кайҳоннавардист.

Бозор Собир

Шеърро бурро ва равон хонед.

Калимаҳои ифодакунандаи номи сайёраҳоро муайян намуда, ба дафтар рӯбардор кунед. Дар хусуси тарзи навишт ва қоидаҳои имлоӣ ҳар он чизе ки медонед, баён кунед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Гилеми калони ранга,
Дарунаш пури танга.

Калимаҳои ифодакунандаи рангу аломати сайёраҳоро бо саволгузори ба дафтар рӯбардор кунед.

Аз ёд намудани шеъри “**Рангҳои сайёраҳо**”.

Мавзӯи 161. Такрор ва мустаҳкамкунӣ

Фаъолияти тарафайн. Такрор ва мустаҳкам намудани мавзӯҳои гузашта бо савол ва супоришҳои пешниҳодкардаи омӯзгор.

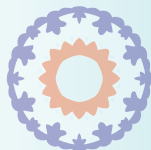

се учебники Узбекистана на сайте UZEDU.ONLINE

Мавзӯҳои 162–163. Кори назоратӣ ва таҳлили он

Жола

Бегоҳ аз тарафи шимол абри сиёҳе баланд шуд ва дар андак фурсат тамоми осмонро фаро гирифт. Раъду барқ сар шуд. Жола ҳам омад. Жолаҳое омад, ки ҳар як кадомаш тухми мусича барин буд. Дар мобайни панҷ дақиқа барги дарахтон рехта кӯрпа барин шуданд. Палакҳои харбуза ва бодиринг ғалбер барин шуданд. Дар як дам жола ба борон мубаддал шуд.

БОБИ VIII. ИЛМ ВА ТЕХНОЛОГИЯ

ОМЎЗИШИ ИЛМ АЗ ХУРДСОЛЇ

Мавзӯҳои 164–165. Фарзанд бошад, чӣ сон бошад?

Фарзанд бошад, чӣ сон бошад?
Қобил бошад, пурдон бошад,
Дар меҳнат қаҳрамон бошад,
Ифтихори ёрон бошад,
Ба таҳсинҳо шоён бошад,
Васфаш дар ҳар забон бошад.
Модар аз ӯ шодон бошад,
Падар аз вай хандон бошад.
Фарзанд бошад, чӣ сон бошад?
Зирак бошад, кордон бошад,
Баҳри нафъи халқу Ватан
Кӯшишҳояш аз ҷон бошад.
Ҳамсаф гашта бо хушбахтон
Дар иҷрои паймон бошад.
Модар аз ӯ шодон бошад,
Падар аз вай хандон бошад.

Суҳайлӣ Чавҳаризода

Шеърро аввал беовоз, сипас бо овози баланд
бо ҳамсинфон дар якҷоягӣ хонед.

Байти ҳамчун нақарот корбастшударо номбар
кунед. Пас аз он ҳамон байтро аз ҷиҳати маз-
мун шарҳ диҳед.

Ба кадом саволҳо ҷавоб шудани калимаҳои ба
тавсифи фазилятҳои хуби фарзанд корбастшу-
даро муайян намоед.

Бо корбасти калимаҳои зерин ҷумла тартиб
диҳед.

Мактаб, аст, илму дониш, макони.

Бо тобишҳои маъноии калимаҳои зерин шинос шавед ва тарзи имлояшонро ба лавҳи хотир нигоҳ доред.

Чӣ сон – чӣ хел

Шоён – шоиста, лоиқ, арзанда, сазовор.

Нафъ – фоида, манфиат.

Паймон – аҳд, қавлу қарор.

Бозии “Калимаёбак”. Аз ҳарфҳои пошхӯрда калимаҳои **доно, хирад, илму дониш**ро пайдо кунед.

Ҳарфчадвал. Бо гузоштани сарҳарфи расмҳо зарбулмасали “**Дониш чароғи ақл аст**”-ро пайдо кунед.

Аз ёд намудани шеъри “**Фарзанд бошад, чӣ сон бошад?**”

Мавзӯҳои 166–167. Кори муҳим

Модар Саидҷонро аз хоб бедор кард.

– Бархез, писарам, – гуфт вай, – вақти мактаб рафтан шуд.

Саидҷон аз ҷойгаҳ бархест, варзиш кард, дасту рӯ шуст, либос пӯшид, ноништа кард ва китобдонашро гирифт аз дар баромад. Аммо бозистод.

“Воҳ, – гуфт ба худ, – як
кори муҳим фаромӯш шуд!”

Саидҷон баргашта ба хона
даромад, модарро бўсиду
гуфт:

– Хайр, модарҷон! Ман
ба мактаб меравам.

Модар низ ба Саидҷон
гуфт:

– Хайр, писарам! Нағзакак
хон, боодоб бош!

Баъд аз ин Саидҷон шоду мамнун ба мактаб рафт.

Азизи Азиз

Матнро хонед ва мазмунашро баён намоед.

Ќумлаҳои хитобии таркиби матнро номбар кунед.

Ќумлаи яклукhti дар ҳошияи сеюм қой гирифта-ро ба якчанд қумлаҳои содда қудо карда нави-сед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед.

Сухани пурҳикматро аз қиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Як китоби хуб – беҳтар аз як ҳазинаи бузург

Чистонро хонед ва қавобашро ёбед.

Нодон аз ў доно шуд,
Нохона ҳам хоно шуд.

Ҳарфҳоро аз рӯи рақамҳо қо ба қо гузошта калимаҳои нав созед.

К	И	Т	О	Б	К	А	М	О	Л	Қ	О	Б	И	Л
1	4	3	2	5	1	2	5	4	3	1	2	5	4	3

Хониши матни “Кори муҳим” ва баёни мазмуни он.

Мавзӯи 168. Доноӣ

Аз хобакат саҳар хез,
Медонамаш, падарҷон!
Бо дасти рост бархез,
Медонамаш, падарҷон!

Як “Хайр!” гӯ, чу рафтӣ,
Медонамаш, падарҷон!
Ҳушёр шав, наафтӣ!
Медонамаш, падарҷон!

Покиза дасту рӯ шӯй,
Медонамаш, падарҷон!
Пас шукри рӯзи нав гӯй,
Медонамаш, падарҷон!

Бо роҳи худ бирав рост,
Медонамаш, падарҷон!
Дар оши кас машав мост,
Медонамаш, падарҷон!

Пеш аз сухан бияндеш,
Медонамаш, падарҷон!
“Медонамаш” нагӯ беш,
Медонамаш, падарҷон!

Чӯра Ҳошимӣ

Шеърро аввал беовоз, сипас бо овози баланд бо ҳамсинфон дар якҷоягӣ хонед.

Яке ба сифти падар, дигаре ҳамчун фарзанд порчаҳои шеърро хонед.

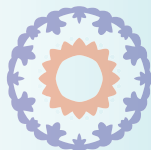

Ҷумлаҳои ҳикоягӣ ва хитобиро дар алоҳидагӣ номбар кунед.

Дар каталогҳои ҳоли бо гузоштани ҳарфҳо калимаҳои ба мавзӯи ҳурмату эҳтиром дахлдор корбастшавандаро муайян намоед.

Суханҳои пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

1. Давлатро сарф кунӣ, кам мешавад, илмро сарф кунӣ, зам мешавад.
2. Ҳунар – аз мулку мероси падар беҳ.

Бо назарандозӣ ба расм мантиқан фикркунон ба ҷойи нуқтаҳо калимаи мувофиқ гузошта, порчаи шеърро дар шакли пурра хонед.

“.....” дорад, агар хонӣ,
Себи сурхи хубонӣ.

Аз ёд намудани шеъри “**Доной**”.

Мавзӯи 169. Дарахте, ки меваи ҳаётбахш дорад

Подшоҳе аз як китоб хонд, ки дар Ҳиндустон дарахте ҳаст. Касе меваи ин дарахтро хӯрад, на пир мешавад, на мемурад. Подшоҳ намояндаи худро ба Ҳиндустон равон кард. Ин одам тамоми Ҳиндустонро ҷустуҷӯ карда дарахтро наёфт.

Пеш аз баргаштан ба Ватан назди як олими бузург рафт, ки дар Ҳиндустон зиндагӣ мекард. Мард баъди зиёрати олим аз бебарории сафараш шикоят кард. Олим хандид ва гуфт:

– Эй бародар, бидон, ки ин дарахт илм аст. Бирав, аз дарахти илм баҳра бигир, дониш омӯз, то дар зиндагӣ ба ту меваи ширин диҳад.

(Мазмун аз Мавлоно Ҷалолиддини Балхӣ)

Матнро хонед ва бо фикрҳои хулосавӣ мазмунашро нақл кунед.

Суханҳои пандомӯзи шахси донишмандро бо такрор намудан хотирнишин намоед.

Дар катакҳо ҳарфҳоро тарзе гузоред, ки калима аз чапу рост як хел хонда шавад.

А Б О Б А

И Г И

О Д О

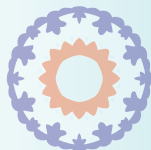

Суханҳои пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

1. Илм хоҳӣ, такрор кун, ҳосил хоҳӣ, шудгор кун!
2. Илм дар хурдӣ – нақш бар санг.

Хониши матни “Дарахте, ки меваи ҳаётбахш дорад”.

Мавзӯи 170. Иқболи баланди мо

Иқболи баланди мо,
Даврони писанди мо.
Дар соҳаи омӯзиш,
Илҳоми дучанди мо.

Ҳар дарс ки меҳонем,
Бояд ки накӯ донем!
Дар нашъунамо кардан,
Ҳамранги баҳоронем.

Аз меҳри Ватан бошад,
Оҳанги суруди мо.

Аз меҳри Ватан бошад
Оҳанги суруди мо.

Муҳиддин Фарҳат

Шеърро бо хониши ифоданок хонед.

Калимаҳои душворфаҳмро номбар кунед, сипас
бо кӯмаки омӯзгор тобишҳои маъноиашонро равшан намоед.

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

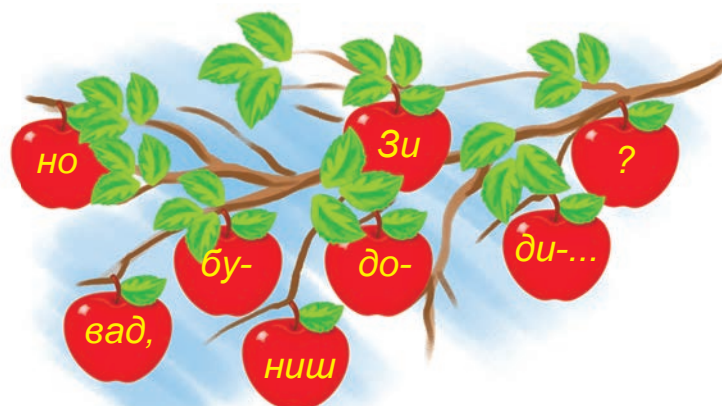
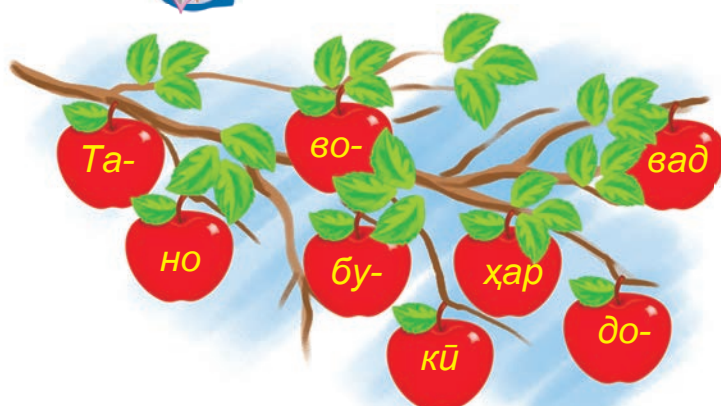
Илм барои ҳаёти инсон чизи ҳатмӣ ва зарурист.

Аз шоҳаи дарахт бо чидани себҳои сурхи хубонӣ қаторҳои порчаи шеъри **“Товоно бувад, ҳар кӣ доно бувад, 3и дониш дили пир барно бувад”**-ро пайдо кунед.

Аз ёд намудани шеъри **“Иқболи баланди мо”**.

ИЛМ ХОҲӢ, ТАКРОР КУН!

Мавзӯи 171. Воситаҳои нақлиёти ёрии таъҷили

Мошини оташнишон,
“101” аст! Ин бидон!
Ёд бигир ин рақам,
То ки намонӣ ба ғам!
Занг занӣ, ҳар замон
Дорад аз оташ амон!

Рӯзу шабу субҳу шом –
Ҳомии назму низом.
Гар баду хорӣ расад,
Зуд ба ёрӣ расад!
Милитсия – дар ҳифзи ту,
Мошини ӯ “102”!

Мошини ороми ҷон,
Зудрасу меҳрубон,
Зӯру давобахши ту,
Ҳаст шифобахши ту,
Ҳозири ёрӣ басте –
Бо рақами “103”!

Хона шавад бўйи газ,
Ҳеҷ марав сӯйи газ.
Занг бизан “104”!
Мошини дулӯладор
Назди ту ҳозир шавад,
Ҳавли ту охир шавад!

(Аз “Чор мошини даркорӣ”-и Латофати Кенҷа)

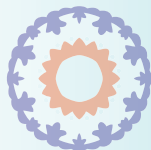
Рақамҳои воситаҳои нақлиёти ёрии таъҷилиро номбар кунед.

Дар кадом вақт ба воситаи кадом рақам ба кӣ ва бо чӣ мақсад занг заданатонро бигӯед.

Аз ёд намудани порчаҳои шеърӣ.

Мавзӯи 172. Машғулиятҳои шавқовар

Порчаҳои шеърро хонед ва пас аз он рақамҳоро бо ҳарф дар каталожҳои ҳолӣ нависед.

Он рақами майдаяк
Гӯй, ки номаш чӣ?

Хонӣ ганда ту,
Гирӣ чӣ бешубҳа?

Сурати мисли “зе”
Номи рақам чист?

Бошӣ агар зарбдор,
Гирӣ ту 3 не, чӣ?

Хонӣ ба шусту ба ранҷ,
Ҳаққи ҳалоли ту?

Бинӣ зи пешу пасаш,
Бошад яхела?

Баста миёнаш бирафт,
Баъди шашӣ чанд?

Лаб ба лаб ояд ду ташт,
Сурати он ҳамчу?

“Суруди баҳои “5”-ро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Ман баски “5”-ам,
Маҳсули ранҷам,
Хонандагонро
Ҳар дам бисанҷам.

Бо ман бигардад
Ҳар кас ки пайванд,
Пайваста бошад
Хушҳолу хурсанд.

Ҳастам ҳамеша
Ёри вафодор,
Бо он ки донад
Бисёри бисёр.

Ҳар кас натарсад
Аз бурдани ранҷ,
Бошад ба дунё
Кораш – фақат “5”!

Сайқал Самеъзода

Бози “Калимаёбак”. Аз ҳарфҳои пошхӯрда калимаҳои китобдӯст, савод, оқилро тартиб диҳед.

Аз рӯйи расм бо қорбасти сарҳарф сухани пурҳикмати **“Илм хоҳӣ – такрор кун”**-ро пайдо кунед.

Матнро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои ҳуло-савӣ баён кунед.

Аз донишманде пурсиданд:

– Дар илм ба ин дараҷа чӣ гуна расидӣ?

Ғуфт:

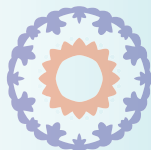
– Ҳар чӣ надонидам, аз пурсидани он ор на-дошам.

Порчаи шеърӣ зеринро бо хати зебо ба даф-тар рӯбардор кунед.

Тоҷи сари ҷумла ҳунарохост илм,
Қуфлуқшои ҳама дархост илм.

Абдурахмони Ҷомӣ

Мавзӯи 173. Такрор ва мустаҳкамкунӣ

Фаъолияти тарафайн. Такрор ва мустаҳкам намудани мавзӯҳои гузашта бо савол ва супоришҳои пешниҳодкардаи омӯзгор.

Мавзӯҳои 174–175. Кори назоратӣ ва таҳлили он

Дар соҳили камоб ду нафар
бо тӯр моҳӣ медоштанд. Онҳо
моҳичаҳои дошташонро ба хал-
та андохта, дар лаби об нигоҳ
доштанд. Санговдавакро беқа-
рории моҳичаҳо ғамгин кард.
Моҳигирҳо ба моҳичаҳои халта
аҳамият надода, тӯрро бар қойи
об ҳаво медоданд.

Санговдавак дар соҳили чап, болои
харсанге нонрезаҳоро дида саросема бо минқорчааш
чидан гирифт. Нав ду-се нонрезаро фурӯ бурда буд,
ки аз қучое сангчае бошаст парвозкунон омаду саҳт
ба қисми нозукаш бархӯрд.

(Аз “Санговдавак”-и Маҷид Салим)

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Худаш оҳанпо,
Қор мекунад ба одам.

БОБИ IX. ТАЪРИХИ ПУРАСРОР

ШАҲРҲОИ БОСТОНИЮ ТАЪРИХӢ

Мавзӯҳои 176–177. Шаҳрҳои бостонӣ

Сайр мекунем,
Ба шаҳри Тошканд.
Ин пойтахти мост,
Хеле дилписанд.

Шаҳри қадимӣ,
Шаҳри Бухоро.
Макони илму,
Фарҳанги воло.

Шаҳри дилоро,
Басо дилписанд.
Сайқали замин,
Ҳастӣ Самарқанд.

Шаҳри муқаддас,
Дорад хеле беш.
Боби тамошо,
Сарзамини Кеш.

Шаҳри гуворо,
Насафи бостон.
Ҷаннатмисол аст,
Дар рӯи ҷаҳон.

Шаҳри дилнишин,
Хиваи қадим.
Бузургтаринӣ,
Мисли шаҳри Рим.

Боби сайру гашт,
Тирмизи зебо.
Шаҳри орзуҳо,
Хеле дилоро.

Қадимтаринӣ,
Шаҳри Фарғона.
Бимон ҳамеша,
Ту ҷовидона.

Озармеҳр

Пас аз хондани бандҳои шеър дар бораи шаҳрҳои бостонӣ фикру андешаҳоятнро баён намоед.

Аз таркиби шеър калимаҳои ифодакунандаи шаҳрҳои бостониро муайян намуда, бо хати зебо ба дафтар рӯбардор кунед.

Шаҳрҳои бостонии кишварамон – Ўзбекистонро номбар кунед.

Ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои ифодакунандаи шаҳрҳои бостониро гӯед.

Дар хусуси имлои калимаҳои ифодакунандаи номи шаҳрҳо маълумоти алоқамандро ёдрас намоед.

Аз ёд намудани шеъри “**Шаҳрҳои бостонӣ**”.

Мавзӯҳои 178–179. Тошканд

Тошканд яке аз шаҳрҳои қадимтарини Осиёи Марказӣ ба шумор меравад. Дар замони истиқлол шаҳри Тошканд ба яке аз шаҳрҳои зеботарин ва машҳуртарини дунё табдил ёфт.

Тошканд ба ғайр аз номи ҳозира дар замони пешина бо номи Чоч, Шош, Бинкант машҳури оламиён гаштааст.

Бо матн шинос шавед ва ба кадом тавсиф алоқаманд будани шаҳрҳои бостониро гӯед.

Номи ҳозира ва пешинаи Тошкандро номбар кунед.

Шаҳри аз мозӣ нишонам, Тошканд,
Бостони бўстонам, Тошканд.
Сар ба сӯи осмонам, Тошканд,
Шаҳри обу шаҳри нонам, Тошканд.

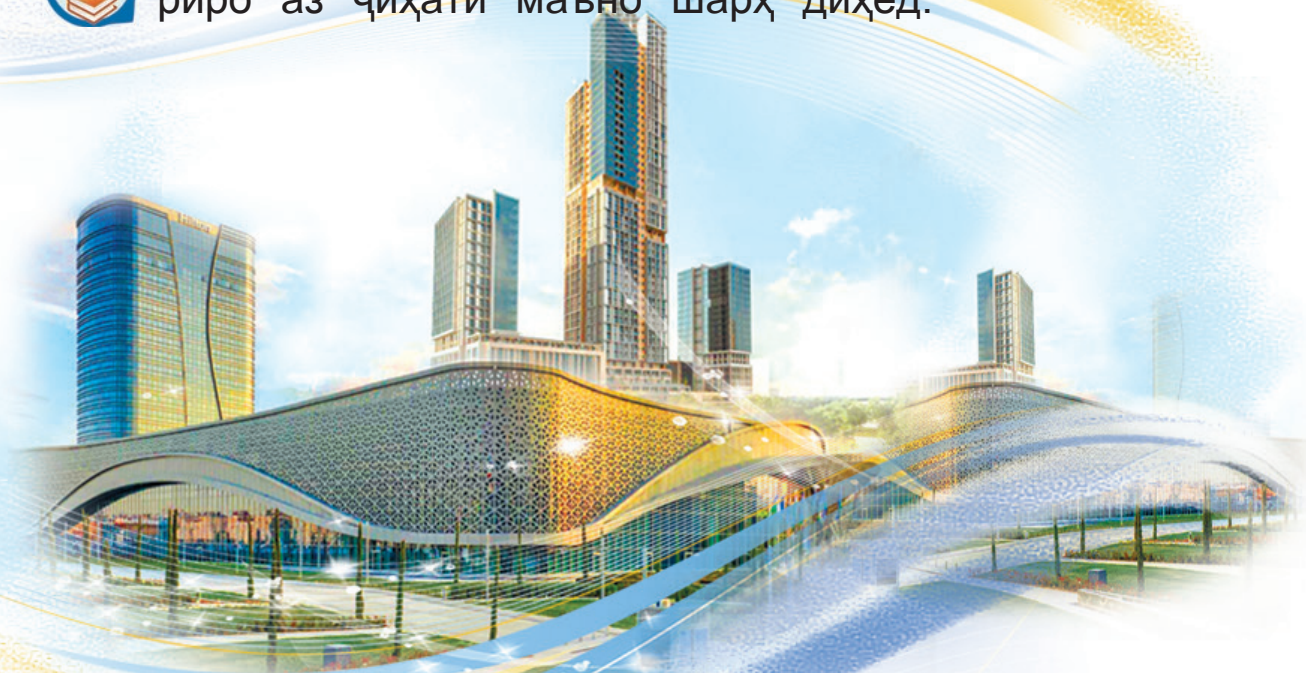
Чаъфар Муҳаммад

Порчаи шеърро хонед ва мазмунашро баён намоед.

Калимаҳои душворфаҳми таркиби порчаи шеърро аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

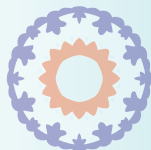
Бо назарандозӣ ба расм якчанд ҷумлаҳои дилхоҳ тартиб диҳед.

Намуна: 1. Тошканд шаҳри зебо ва хушманзар аст. 2. Биноҳои бисёрошёнаи осмонбӯсаш бинандаро мафтун менамояд. 3. Чароғакҳои пурнуру дурахшонаш мисли рангинкамони ҳафтранг ба дида намудор мегардад.

Аз ёд намудани порчаи шеърӣ.

Мавзӯи 180. Бухоро

Бухоро яке аз шаҳрҳои бостонии кишвари Ўзбекистон ва дурдонаи Шарқ ба шумор меравад. Он аз қадимулайём ҳамчун маскани илму дониш, саънату маданият шӯҳрат пайдо кардааст. Обу ҳавояш дар фасли тобистон гарм, дар фасли зимистон сард мешавад.

Мардумонаш меҳмоннавозу меҳрубон аст. Хурду калон ва меҳмонони ба диёри Бухоро ба сайру саёҳат, тамошову зиёрат омадаро бо хушнудӣ истиқбол менамоянд. Бо ифтихор ва мамнуният онҳоро бо маҷмӯаи фарҳангӣ, зиёратгоҳ, мадрасаҳо, китобхона ва ҷойҳои дигари таърихӣ ошно менамоянд. Ҳангоми тамошо ва зиёрати Арк, Манораи Калон, Ситораи Моҳихосса, мадрасаҳои Мири Араб, Кӯкалдош, Девонбегӣ, Тоқи Заргарон, Телпақдӯзон, Саррофон, мақбараи Сомониён ва Ҳафт пири Бухоро ҳисси худшиносӣ ва ҷаҳонбинии маънавии кас баланд мегардад.

Матнро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Калимаҳои ифодакунандаи маҷмӯаҳои таърихӣ, зиёратгоҳ, мадрасаҳоро дар алоҳидагӣ ба дафтар рӯбардор кунед.

Дар бораи Бухоро ҳар он чизе ки медонед, баён намоед.

Бо назарандозӣ ба расм якчанд ҷумлаҳои дилхоҳ тартиб диҳед.

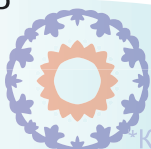

Хониши матни “**Бухоро**” ва тартиб додани саволҳо.

Мавзӯи 181. Самарқанд

Самарқанд мисли Бухоро яке аз шаҳрҳои бостонии кишвари Ўзбекистон мебошад. Чанде аз бузургони соҳибхирад дар асарҳои офаридаашон Самарқандро “**сайқали рӯи замин**” ва Бухоро “**сарчашмаи илми ислом**” тавсиф намудаанд. Обу ҳавои форами Самарқанд ба тан ҳаловат мебахшад. Оби зулоли шифобахши чашмаҳояш нӯши ҷон аст. Нони хушбӯву хуштаъмаш неъматии бебаҳои ҳаёт ва лаззатбахши умри инсон аст.

Аз тамошоии Регистон, мадрасҳои Улуғбек, Шердор, Тиллокорӣ, Бибихоним, расадхонаи Улуғбек, мақбараи Амир Темур, Шоҳи Зинда, зиёратгоҳҳои Хоҷа Аҳрори Валӣ, Имом ал-Бухорӣ, Мотурӯдӣ ва ғайра дидаҳо пурнур, қалб пурсурур ва орзуву умедҳо дучанд мебардад.

Матро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Калимаҳои душворфаҳмо аз ҷиҳати маъно шарҳ диҳед.

Калимаҳои ифодакунандаи маскан ва ёдгориҳои таърихиву фарҳангиро дар алоҳидагӣ ба дафтар рӯбардор кунед.

Аз рӯйи расм матни хурдакак тартиб диҳед.

Хониши матни **“Самарқанд”** ва тартиб додани саволҳо.

Мавзӯи 182. Тирмиз

Тирмиз ҳамчун шаҳрҳои Бухорову Самарқанд яке аз шаҳрҳои бостонии кишвари Ўзбекистон мебошад. Кӯҳу қаторкӯҳҳо, сарчашмаҳои обшор, дарёи Ҷайхун ҳуснорони Тирмизанд. Растанӣ ва гиёҳҳои шифобахши дар доманаву болои кӯҳ буда, хусусиятҳои шифобахшӣ доранд. Аз ин ҷиҳат онҳоро дар соҳаи табобат ҳамчун гиёҳҳои шифобахш истифода мебаранд.

Аксарияти мардум дар доманайи дашту кӯҳҳои зебо-манзар зистанро меписанданд. Ҳарорати обу ҳаво-яш тағйирпазир аст. Боришоти борону барф, гармиву сардӣ зуд-зуд ба амал меояд. Баҳораш барвақт оғоз меёбад. Ҳандалак (харбузаи кулӯлаи хурди тезпазак), харбуза, тарбуз маҳсулотҳои полизии зудпазак мебошанд.

Зиёратгоҳи Ҳаким ат-Тирмизӣ дар ин шаҳри қадим воқеъ аст.

Матро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Калимаҳои ифодакунандаи номи шаҳрҳои бостонӣ, зиёратгоҳҳо ва маҷмӯаҳои таърихиро дар алоҳидагӣ ба дафтар рӯбардор кунед.

Дар бораи Тирмиз ҳар он чизе ки медонед, баён кунед.

Хониши матни “Тирмиз” ва тартиб додани саволҳо.

Мавзӯи 183. Фарғона

Фарғона ҳамчун шаҳрҳои Бухорову Самарқанду Тирмиз яке аз шаҳрҳои бостонии кишвари Ўзбекистон мебошад. Дар бораи пайдоиши калимаи “**Фарғона**” андешаҳои гуногун мавҷуданд. Бино ба қавли баъзе аз донишмандон калимаи “**Фарғона**” сездар аср пеш дар хатҳои суғдӣ дар шаклҳои “**Парғона**”, “**Прагана**” навишта шудааст.

Обу ҳавояш мӯътадил ва ҳаловатбахш аст. Боришоти барфу борон бисёр рух медиҳад. Қаторкӯҳҳои аз самти ҷанубу шарқ ба қаторкӯҳҳои Туркистону Олой пайвастанд. Қаторкӯҳҳои маскани бурсу арчазоранд. Мардумаш бештар бо кишти зироатӣ ва боғпарварӣ машғуланд. Бо мурури замон Фарғона ба яке аз шаҳрҳои бузурги саноатӣ табдил ёфтааст. Зирётаҳои Аҳмад ал-Фарғонӣ ҳуснорони шаҳри Фарғона ба шумор меравад.

Матро хонед ва баъди гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб гузаронед.

Аз таркиби матн калимаҳои ифодакунандаи номи шаҳрҳои бостониرو муайян намуда, ба дафтар бо хати зебо рӯбардор кунед.

Дар хусуси имлои калимаҳои ифодакунандаи номи шаҳрҳо маълумот диҳед.

Дар бораи таърихи Фарғона ҳар он чизе ки ме-донед, баён кунед.

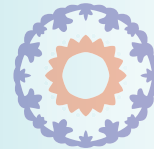
Хониши матни “Фарғона”.

Мавзӯи 184. Хива

Хива яке аз шаҳрҳои бостонии кишвари Ёзбекистон мебошад. Он аз шаҳри Тошканд дар масофаи зиёда аз ҳазор километр дурӣ дар самти ғарбӣ ҷойгир шудааст.

Хива шаҳри осорхона ва ҳазор гумбаз ба шумор меравад. Ичанқалъаи Хива дар ҳолати аввалааш пурра нигоҳ дошта шудааст. Хива аз соли ҳазору нӯҳсаду навад ба рӯйхати “**Мероси маданияи ҷаҳон**” дохил карда шудааст.

Бино ба маълумоти баъзе аз донишмандон Хива дорои тобишҳои “**ҷойи иборат аз регзор**” ва “**қал-**

ъа”-ро ифода менамояд. Хива дар замони истиқлол боз ҳам зеботару дилработар гардид. Сайёҳон баъд аз тамошои шаҳри Самарқанду Бухоро ба тамошои шаҳри Хива мераванд.

Бо матн шинос шавед ва пас аз он саволҳо тартиб диҳед.

Матнро мазмунан нақл кунед.

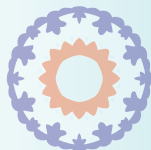

Аз рӯйи расм якчанд ҷумлаҳои дилхоҳ тартиб диҳед.

Мавзӯи 185. Қаршӣ

Номи Қаршӣ дар замони қадим аввал Нахшаб, баъдтар Навтака ва Насаф будааст. Аз асри шонздаҳ сар карда номи Қарширо гирифтааст. Маънои калимаи “Қаршӣ” сарой, қаср мебошад.

Маънои номи “**Нахшаб**” ҷои обод ва маънои “**Нав-така**” бошад, бинои навро доштааст. Арабҳо “**Нахшаб**”-ро “**Насаф**” гуфтаанд.

Дар шаҳри Насаф бисёр олимон ва адибони бузурге, чун Начмиддин ан-Насафӣ, Абулҳусайн Муҳаммад ибн Толиб ан-Насафӣ, Абдулазиз ибн Муҳаммад ан-Нахшабӣ, Абӯмуъини Насафӣ, Сайидои Насафӣ, Азизуддини Насафӣ таваллуд ёфтаанд.

Дар солҳои истиқлол шаҳри Қаршӣ боз ҳам ободу зеботар гардид.

Матро хонед ва сухани дар бораи кадом шаҳри бостонӣ баёнгардидаро гӯед.

Номҳои ҳозира ва пешинаи шаҳри бостониро номбар кунед.

Аз рӯйи расм бо навиштани якчанд ҷумла матни ҳаҷман хурд тартиб диҳед.

НАВИШТАНРО КӢ ИХТИРОӢ КАРДААСТ

Мавзӯҳои 186–187. Хониш ва дониш

Мо ҳар рӯз китоб мехонем ва менависем. Аз радио (овоҳбор) ва телевизион (оинаи нилгун), аз одамон ҳар хел сухану маълумот мешунавем. Ҳамаи ин ба воситаи ҷумла ва калимаҳо навишта ё гуфта мешавад.

Дар навбати худ калимаҳо аз овоз иборатанд. Онҳо ба воситаи ҳарф навишта мешаванд. Ифодаи шартии овоз, ҳарф ном дорад. Ҳарфҳо дар якҷоягӣ алифбо ном доранд. Алифбо аз овоз ва ҳарф иборат аст. Алифбо ба мо хатту забонро меомӯзад. Алифбои тоҷикӣ (кириллӣ) аз 35-то ҳарф ва 34 овоз таркиб ёфтааст.

Бо матн шинос шавед ва пас аз он байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Ҳарфҳои алифбои забони тоҷикиро аз рӯи тартиб номбар кунед.

Аз силсилаи ҳарфҳои алифбо ҳарф ва овозҳои садонокро муайян намуда, машқи талаффуз намоед.

Бозии “Калимаёбак”. Аз ҳарфҳои пошхӯрда калимаҳои **хат**, **алифбо**, **ҳарф**, **қаламро** тартиб диҳед.

Бозии “Рустшавакон”. Ҳарфҳо ба бозии рустшавакон чунон машғул шуданд, ки ҷойҳояшонро фаромӯш карданд. Аз расмҳо истифода бурда, ба онҳо ёрӣ диҳед, то ки ҷойҳояшонро ёбанд.

ГАБУР

--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--

ОТҚААР

МАКАР

--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--

КАУПФ

Сухани пурҳикматро аз ҷиҳати мазмун шарҳ диҳед.

Ҳеҷ неъмат шарифтар аз илм нест.

Бозӣ – чистон. Муродифи калимаи овозро ёфта, ба он номи ягон навъи меваро илова намоед. Ҷавобаш он қадар ҳам душвор нест, ҳамагӣ як калима. Он чист?

Ҷавоб: **конодас.** Оё он дуруст аст?

Бо хати зебо навиштани ҳарфҳои йотбарсар.

Мавзӯҳои 188–189. Таҷҳизоти ҳарфсабт

Дар замони мо барои навиштан аз компютер, планшет ва қалам (ручка) истифода мебаранд. Дар компютер ва планшет навиштанро ҳуруфчинӣ меғӯянд. Дар системаи ҳофизаи компютер намунаи ҳамаи ҳарфҳои забонҳои дунё мавҷуд аст. Вақти чоп забони зарурӣ инти-

хоб карда мешавад. Дар клавиатураи компютер намунаи ҳарфҳои забонҳо мавҷуд аст. Ба воситаи он матни зарурӣ дар саҳифаи компютер ҳуруфчинӣ карда мешавад. Пас он матро ба шакли даркорӣ танзим мекунанд. Тарзи ҳуруфчинӣ дар компютер нисбат ба дастнависи хаттӣ хеле осон ва пешрафта аст. Ҳама гуна матну сурати дар компютер таҳияшуда, ба воситаи асбоби чоп – принтер дар рӯйи қоғаз чоп карда мешавад. Китобҳоро низ аз рӯйи матни дар компютер ҳуруфчинишуда дар матбаа чоп мекунанд.

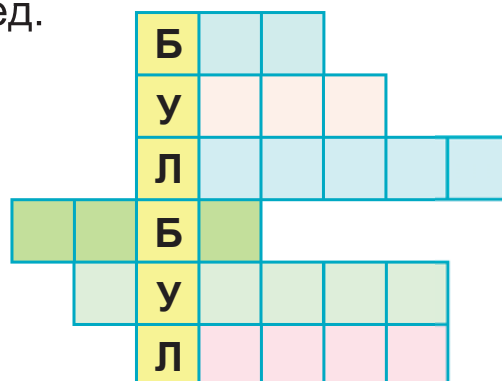
(Аз “Ҳарфе, ки мо мехонем”-и Аҳмадшоҳ Комилзода)

Матро хонед ва фикру андешаҳоятонро баён кунед.

Аз ҳарфҷадвали зерин номи паррандаҳоро муайян намоед.

Бози мантиқии “**Алифбои водоркунанда**”. Ҳарфҳоро аз рӯйи алифбо бо тартиб гузоред ва аз калимаҳои дар зери ҳарфҳо навишташуда зарбулмасалеро мехонед.

А аз **Г** садо **Ғ** намебарояд **В** даст **Б** як

Бозӣ – чистон. Агар ба муродифи калимаи овоз пешванди “**ҳам**” гузored, он гоҳ калимаи муқобилмаънои садонок ҳосил мешавад. Чист он?

Ҷавоб: **одасмаҳ.** Оё он дуруст аст?

Хониши матн ва тартиб додани саволҳо.

Мавзӯи 190. Имкониятҳои зиёди навиштан

Дар низоми кори компютер тарзи диктаи матн низ мавҷуд аст, ки барномаи махсус ҳудаш онро ба матн табдил медиҳад. Ҳамчунин барномаҳои гуногун барои навиштан ва таҳияи матн вуҷуд доранд. Масалан, китобҳои гуногунро ба воситаи компютер (сканер) нусхагари карда, матнашро аз нав таҳия мекунанд. Компютер бо истифода аз барномаҳои махсуси интернетӣ матнро аз як забон ба забони дигар тарҷума мекунанд.

Дар планшет, телефонҳои дастӣ низ бо системаи кори компютер ҳамаруна матнро навишта, ислоҳ ва равион кардан мумкин аст.

Дар замони ҳозира барои навиштан аз қалам (ручка) низ ба таври васеъ истифода бурда мешавад. Қаламҳое, ки ҳозир барои навиштан истифода мебаранд, қалами равоннавис (ба русӣ шариковая ручка) ном доранд.

(Аз “Ҳарфе ки мо мехонем”-и Аҳмадшоҳ Комилзода)

Бо матн шинос шавед. Пас аз он фикру андешаҳоятонро баён кунед.

Бо истифодаи ҳарфи аввалин калимаҳои аз чи-
ҳати маъно фарқунанда тартиб диҳед. Пас аз
он калимаҳои тартиб додаатонро номбар кунед.

– и – л	– ода – р	– оқи – к
– еъ – л	– адо – р	– абри – к

Ф – аъо – л	М – ухто – р	Т – ар – к
– утбо – л	– о – р	– ори – к
– ас – л	– еҳ – р	– ур – к

Бозии “**Аз калон ба хурд**”. Аз калимаҳои до-
хили фигураҳо зарбулмасалро хонед. Хондани
зарбулмасал аввал аз давраҳои калон ба дав-
раҳои хурд ва баъд аз секунҷаҳои калон ба се-
кунҷаҳои хурд амалӣ мешавад.

Бо корбасти калимаҳои зерин ҷумлаҳо тартиб
диҳед.

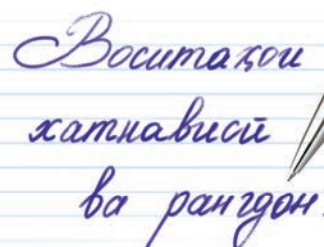
Компютер, принтер, сканер, планшет, телефон,
сотка.

Мавзӯи 191. Такрор ва мустаҳкамкунӣ

Фаъолияти тарафайн. Такрор ва мустаҳкам на-
мудани мавзӯҳои гузашта бо савол ва супо-
ришҳои пешниҳодкардаи омӯзгор.

Воситаҳои хатнависӣ ва рангдон

Мавзӯҳои 192–193. Кори назоратӣ ва таҳлили он

Мӯрча ва кабӯтар

Як рӯзи гарми тобистон мӯрча об меҷуст. Ин тарафу он тараф мегашт. Ба назди чашмае расид. Барои аз чашма об нӯшидан ӯ бояд ба болои майсаи алаф мебаромад. Ҳангоми баромадан ӯ ногаҳон ба об афтод.

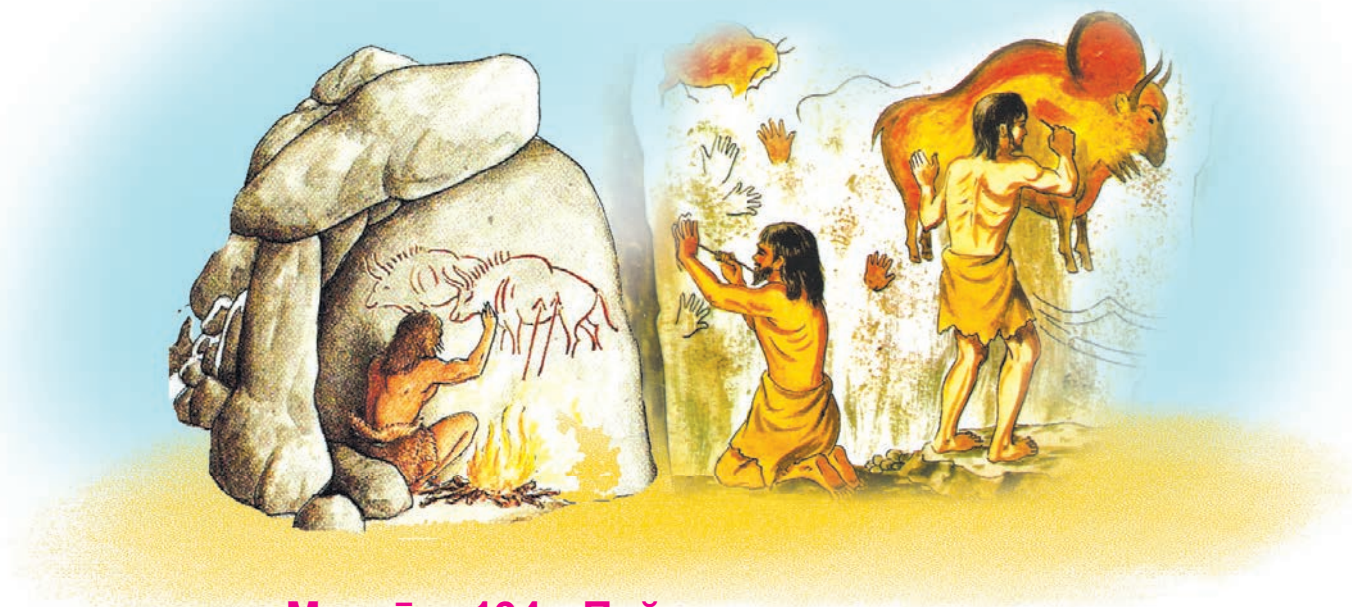
Мӯрча оббозӣ карда наметавонист. Ӯ ғарқ мешуд. Чашми кабӯтаре, ки дар шохи дарахти назди чашма нишаста буд, ба мӯрчаи ғарқшаванда афтод. Кабӯтар баргерио канда ба об андохт. Мӯрча ба болои барг баромад. Барг ба тарафи соҳил ҳаракат кард. Мӯрча ба хушкӣ баромад.

Рӯзи дигар чашми мӯрча ба шикорчӣ афтод. Шикорчӣ ба болои кабӯтар тӯр партофтани буд. Мӯрча тез рафта аз пойи шикорчӣ саҳт газид. Пойи шикорчӣ хеле дард кард. Ӯ тӯрро ба замин партофт. Кабӯтар парвоз кард. Ӯ эмин монд.

БОБИ Х. САНЪАТ ВА МАДАНИЯТ

САНЪАТ – САРМАНШАИ СУРУРУ ШОДӢ

Мавзӯи 194. Пайдоиши санъат

Намунаҳои аввалин осори санъат сӣ ҳазор сол пеш ба вуҷуд омадааст. Осори санъат иборат аз расми ҳайвоноти гуногун, аз қабилҳои говҳои ёбӣ, оҳу ва ғайра буданд, ки дар тахтасангҳои кӯҳ, девори ғорҳо кашида шудаанд.

Ғорҳои машҳуре, ки дар онҳо чунин деворнигораҳову расмҳо бозёфт шудаанд, инҳо мебошад: Алтамира дар Испания, Рио Пинтурас дар Аргентина, Пеш Мерль дар Фаронса, Тсолина дар Ботсвена.

Матнро хонед ва расмҳои бозёфтшударо номбар кунед.

Бо қорбасти калимаҳои зерин якҷанд ҷумла тартиб диҳед.

Санъат, рассом, мусаввир, мӯқалам, нақшу нигор.

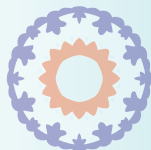

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Аз дур дидам масташ.

Шоҳаки гул ба дасташ,

Нола кунад ҳамеша,
Нолаи дилшикасташ.

Хониши матни “Пайдоиши санъат”.

Мавзӯҳои 195–196. Созҳои мусиқии миллӣ

Созҳои мусиқӣ яке аз дастовардҳои тамаддуни инсонӣ ба ҳисоб рафта, сатҳи рушди фарҳанги ҳар як миллатро инъикос менамоянд.

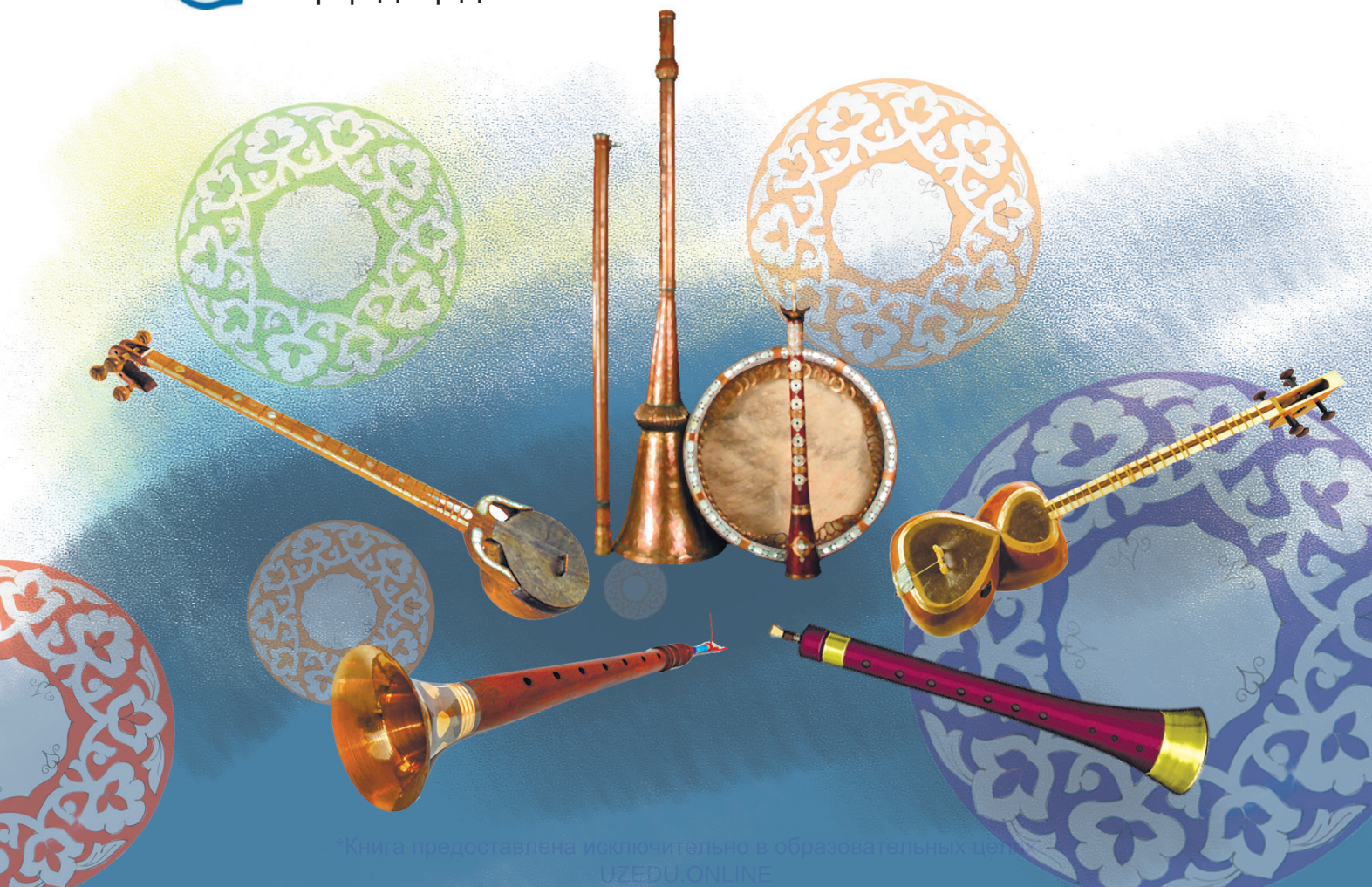
Дар тӯли қарнҳо соҳҳои мусиқии зиёд офарида шуда, сохташон тағйир ёфтааст ва баъзеашон аз байн рафтаанд. Созҳои мусиқии мардуми тоҷик дар айни замон аз рӯйи хусусиятҳои иҷро, сохт ва тарзи садодиҳӣ ба гурӯҳҳои торию мизробӣ, торию камонӣ, торию зарбӣ, нафасӣ ва зарбӣ ҷудо мешаванд.

Матро хонед ва доир ба соҳҳои мусиқии миллӣ фикри худро баён кунед.

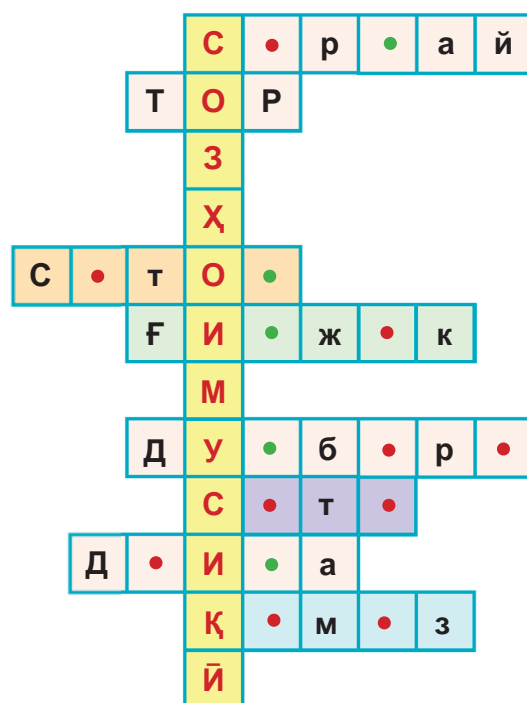
Ибораҳои зеринро аз ҷиҳати тобиши маъноӣ шарҳ диҳед.

*Торию мизробӣ, торию камонӣ, торию зарбӣ,
нафасӣ ва зарбӣ.*

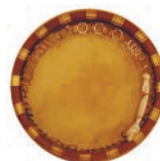

Ҳарфчадвал. Дар стунчаҳои ҳолӣ бо гузоштани ҳарфҳои номи созҳои мусиқии миллиро пайдо кунед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Тақияи мо асар кунад,
Ҷумла ҷаҳон хабар кунад.

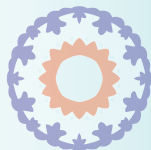

Хониши матни “Созҳои мусиқии милли”.

Мавзӯҳои 197–198. Созҳои торию мизробӣ

Ба созҳои торию мизробӣ – тор, танбӯр, рубоб, дутор, дуторча (думбра), дутори бам, соз, сетор мансубанд ва тавассути мизроб, захма ва ё нохун навохта мешаванд.

Тор аз созҳои торӣ аст, ки бо мизроб навохта мешавад. Косаи тор бештар аз кундаи кӯҳнаи ҷӯби тут сохта мешавад, ки ҳарчи ин ҷӯб кӯҳнатар бо-

шад, ба далели хушк будани торҳои он чӯб, тор дорои садои беҳтаре хоҳад буд. Пардаҳо аз чинси рӯдаи ғусфанд ва даста ва панча маъмулан аз чӯби гирду (чормағз) таҳия мешаванд. Шакли косаи тор монанди ду дил ба ҳам часпида ва аз пушт шабеҳ ба инсони нишастае аст.

Матнро хонед ва дар бораи созиҳои торию мизробӣ маълумот диҳед.

Бо корбасти калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Тор, танбӯр, рубоб, дутор, дуторча, соз, ситор, мизроб, нохун.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Бузи зарди бозингар,
На дил дорад, на чигар.

Хониши матни **“Созиҳои торию мизробӣ”**.

Мавзӯҳои 199–200. Танбӯр

Танбӯр сози миллии мусиқии торӣ мебошад, ки он бо нохунаки филизӣ навохта мешавад. Косаи он мурутшакл буда, дастаи дароз дорад. Косаи танбӯрро аз чӯби тут, зардолу ва ғайра сохта, бо тахтачаи тунук рӯбаст мекунанд. Сарпӯши косаашро бештар аз чӯби чормағз метарошанд.

Бо матн шинос шавед. Пас аз он дар бораи сози миллии мусиқии танбӯр маълумот диҳед.

Фарқи калимаҳои зеринро аз ҷиҳати тобиши маъноӣ ва навишт маънидод кунед.

Тор – дор – нор – кор – бор – зор
танбӯр – анбӯр – занбӯр

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Баланд шуда асар кунад,
Ҷумла ҷаҳон хабар кунад.

Бо қорбасти калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Танбӯр, танбӯрнавоз, танбӯрчӣ, танбӯрсоз, садо, оҳанг.

Мавзӯҳои 201–202. Думбура

Думбура сози мусиқии халқӣ аст. Дарозияш 70–80 сантиметр буда, аз қисмҳои зерин иборат аст: гӯшак, даста, коса, тахта, ҳарак, парда. Аз ҷӯби тут ва ё зардолу тарошида, тор ва зеҳашро аз рӯдаи буз тайёр мекунанд.

Думбура асбоби якканавозӣ ва ҳамовозшаванда аст. Дар гӯрӯғлисароӣ думбура асбоби ягона ва асосист. Гӯрӯғлисароён яксар думбураҳои зилро истифода мебаранд.

Думбура бо сози кварта ҷӯр карда, мешавад. Дар асоси думбура сози дуторай миллии тоҷикон – дутор ба миён омадааст.

Бо матн шинос шавед ва пас аз он дар бораи сози мусиқии думбура маълумот диҳед.

Аз чӣ гуна қисмҳо иборат будани сози мусиқии думбураро номбар кунед.

Бо корбасти калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Думбура, гӯшак, даста, коса, тахта, ҳарак, парда.

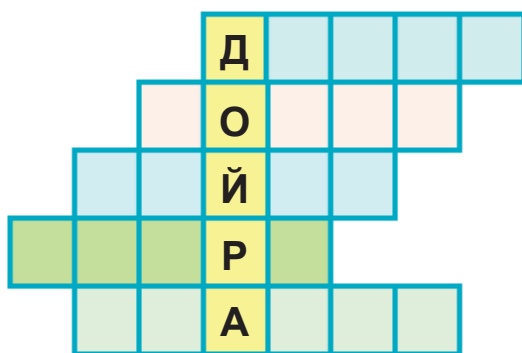
Бозии “Калимаёбак”. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда калимаҳои тор, ғижжак, чанг, доираро тартиб диҳед.

Аз таркиби матн дуто ҷумлаи дилхоҳро интиҳоб намуда, ба дафтар бо хати зебо нависед.

Бозии “Кроссворди мусиқӣ”. Катакчаҳои холиро бо номи созҳои мусиқии зарбӣ, торӣ-мизробӣ ва нафасӣ пур кунед.

СУРУДҲОИ КҮДАКОН

Мавзӯҳои 203–204. Се духтаракон

Се духтаракон будем,
 Лолачинакон будем.
 Давидему давидем,
 Ба ҷӯйи нав расидем.
 Ҷӯйи нава обаш нест,
 Дугонема хобаш нест.
 Як хол дорад дугонем,
 Ду хол дорад дугонем.
 Се сол боз надидем,
 Чӣ хол дорад дугонем?

Шеърро хонед ва мазмунашро бо фикрҳои хулосавӣ баён кунед.

Аз рӯйи расм матни хурдакак тартиб диҳед.

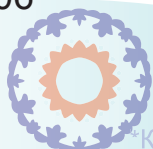
“Се духтаракон” ном шеърро аз ёд кунед.

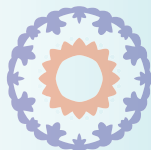
Мавзӯҳои 205–206. Турна

Турна қатор меояд,
 Арғамчинвор меояд.
 Вақти баҳор меояд,
 Мавсими кор меояд.
 Дар мавсими баҳорон,
 Дар домани кӯҳсорон,
 Бисёр боло мепарад,
 Ғазалсаро мепарад.
 Турна қатор арғамчин,
 Болохонадор арғамчин.

Шеърро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Калимаҳои **арғамчинвор**, **болохонадор**, **ғазал-сароро** ба ҳиҷо тақсим карда нависед.

Ба қойи нуқта калимаҳои ба саволҳо ҷавобшавандаро гузошта, шакли пурраи ҷумларо пайдо кунед.

чӣ тарз?

1. Турна қатор меояд.

кай?

2. Турнаҳои қатори арғамичинвор,
..... меояд.

Шеър **“Турна”**-ро аз ёд кунед.

Мавзӯи 207. Мурғи даштӣ

– Эй мурғи даштӣ,
Аз кӯҳ гузаштӣ.
Бобома дидӣ?
Савғома додӣ?
Бобом саломат?
Аз рӯзи рафтан
Чаро то ин дам
Хаташ наомад?

Шеърро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Ба кадом саволҳо ҷавоб шудани калимаҳои зеринро муайян намоед.

Гузаштӣ, дидӣ, додӣ, рафтан, наомад.

Аз рӯйи расм матни хурдакак тартиб диҳед.

Мавзӯҳои 208–209. Сафои олам омад

Баҳори хуррам омад.
Сафои олам омад.
Шодии одам омад,
Баҳори нав муборак!
Замин пур аз гиё шуд,
Гули бунафша во шуд.
Лола ба ҳар кучо шуд,
Баҳори нав муборак!
Дар баҳор борон шавад,
Ғалла ҳам арзон шавад.
Нон фаровон шавад,
Баҳори нав муборак!

Шеърро хонед ва мазмунашро баён кунед.

Ба кадом савол ҷавоб шудани ибораҳои “баҳори хуррам” ва “баҳори нав”-ро гӯед.

Аз ёд кардани шеъри “Сафои олам омад”.

Мавзӯҳои 210–211. Наврӯзӣ

Наврӯзу навбаҳор аст,
Гул дар миёни хор аст.
Гунча даҳон кушода,
Булбул чӣ беқарор аст.
Наврӯзу навбаҳорон,
Чу мавсими гул омад,
Ба шохи гул нишаста,
Хониши булбул омад.
Наврӯзу навбаҳорон,
Ба гулрухон муборак,
Ин рӯзи шоду хандон
Ба кӯдакон муборак.

Вобаста ба мазмуни шеър саволҳо тартиб диҳед.

Дар бораи ҷашни “Наврӯз” он чизе ки медонед, баён кунед.

Мавзӯи 212. Бозии арғунчаксаворӣ

Дар айёми ҷашни Наврӯз калонсолон барои духтаракони хурдсол дар шохҳои дарахтон арғунчак мебанданд. Онҳо навбат ба навбат арғунчаксаворӣ мекунанд. Агар дар вақти арғунчакпарӣ аз шохии дарахт нишонае гирифта, ба дугонаҳояшон диҳанд, пайи ҳам ду навбат мепаранд. Арғунчакпарӣ сурудҳои худро дорад. Монанди:

Ҳаво, ҳаводор-е,
Барги сафедор-е,
Уштури қатор-е
Сандуқи пурбор-е
Ҳаво ҳаводор-е
Барги сафедор-е!..

(Аз “Тазкираи адабиёти бачагон”)

Якчанд калимаҳои дар вақти бозии арғунчакпарӣ гуфташавандаро нависед.

Бозии “Калимаёбак”. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда калимаҳои **суруд, рақс, оҳанг** ва бозиро тартиб диҳед.

Аз рӯйи расм се-чаҳор ҷумла тартиб диҳед.

БОБИ XI. КОМИЛҲУҚУҶИИ ИНСОН

ҚОИДАИ РОҶ – ФОИДАИ УМР

Мавзӯҳои 213–214. Чароғаки раҳнамо

Чароғаки раҳнамо
Дорад ҳар як гузаргоҳ,
Ҳар се ранги банураш
Ба мо нишон диҳад роҳ.

Ранги сабзи чароғак
Мекушояд ба мо роҳ.
То нашавад фурузон,
Нагузар аз гузаргоҳ!

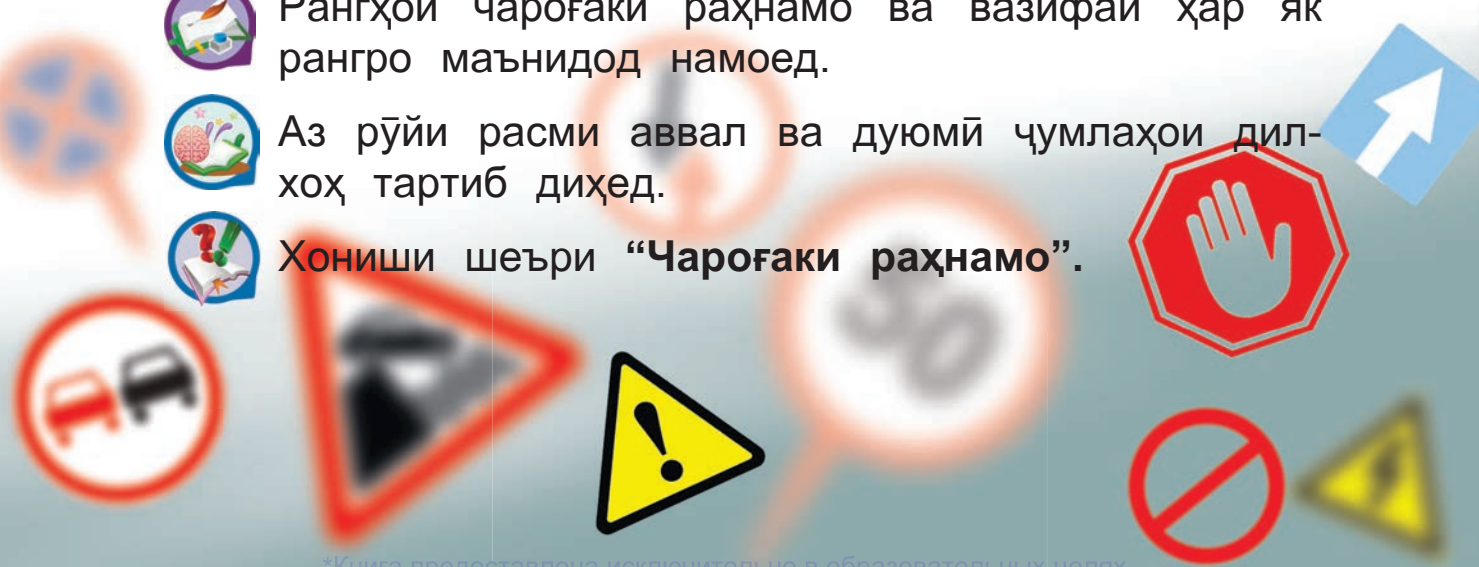
Ранги сурхи чароғак
“Гӯяд”, ки нашав роҳ.
Ранги зардаш аз хатар
Диҳад ба мо огоҳӣ.

Шаҳри мо – шаҳри калон,
Мошинҳояш бешумор,
Вақти гузаштан аз роҳ
Қоидаро нигоҳ дор!

Алӣ Бобоҷон

- Бо шеър шинос шавед ва дар хусуси қоидаи ҳаракат дар роҳ фикратонро баён кунед.
- Рангҳои чароғаки раҳнамо ва вазифаи ҳар як рангро маънидод намоед.
- Аз рӯйи расми аввал ва дуюмӣ ҷумлаҳои дилхоҳ тартиб диҳед.
- Хониши шеъри “Чароғаки раҳнамо”.

Мавзӯҳои 215–216. Қоидаи ҳаракат дар роҳ

Мо ҳар замон аз як тараф ба тарафи дигари кӯча мегузарем. Дар як ҷой чароғаки роҳнамо ҳаст, ҷойи дигар – нест. Вале роҳҳо ҳамеша пурмошинанд. Дар роҳ ҳамеша аз ҷое гузаред, ки чароғаки роҳнамо ё аломати гузаргоҳ дошта бошад. Ҳангоми гузаштан аввал ба чап, баъд ба рост бинигаред. Дар кӯча бозӣ накунад. Дар истгоҳ аз қафои автобус гузаред. Танҳо аз роҳрав ва самте, ки нақлиёт аз рӯ ба рӯ меояд, қадам занед. Аз роҳи мошинрав ҳамроҳи калонсолон гузаред. Ҳангоми аз роҳ гузаштан, ба хурдсолон ва калонсолон ёрӣ расонед.

Матро хонед ва мазмунашро нақл кунед.

Дар бораи қоидаҳои ҳаракати роҳ фикратонро баён кунед.

Бо назардошти мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед.

Бози “Калимаёбак”. Бо ҳарфҳои пешниҳодшуда ибораҳои “қоидаи роҳ” ва “ҷароғаки раҳнамо”-ро тартиб диҳед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Аспе дорам ҷафокаш,
Равғану об хӯрокаш,
Ҷаву алаф нахӯрад,
Набошад ҳеҷ озораш.

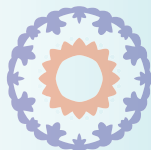

Мавзӯҳои 217–218. Аломатҳои роҳ

Воситаҳои дигари техникий танзими ҳаракат дар роҳ аломатҳои роҳ мебошанд. Онҳоро ба аломатҳои огоҳкунанда, манъкунанда, иттилоотӣ ишоратӣ, хизматрасонӣ ва ғайра ҷудо мекунанд. Ҳар яки онҳо шакли ба худ хос доранд. Масалан, аломатҳои огоҳкунанда шакли секунҷа ва ҳошияи сурх, аломатҳои манъкунанда, шакли доира ва ҳошияи сурх, аломатҳои иттилоотӣ ишоратӣ ва хизматрасонӣ шакли чоркунҷа доранд.

Ҳамаи аломатҳо дар якҷоягӣ алифбои роҳро ташкил медиҳанд. Дар ҳолати аз худ кардани он талаботи аломатҳои роҳро фаҳмидан мумкин аст.

Вобаста ба мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед.

Чистонро хонед ва ҷавобашро ёбед.

Тахтасанги қаҳрабо,
Не дар замин, не дар ҳаво.

Нахуст қоидаҳои оддии ҳаракат дар роҳҳоро
бояд риоя кунем!

Мавзӯҳои 219–220. Дар роҳи оҳан

Дар роҳҳои оҳан монеаҳо барои пиёдагардон гузошта намешаванд, бинобар ин барои ҳаёти онҳо ин роҳ хавфи калон дорад. Азбаски поезд бисёр вазнин аст ва бо суръати ниҳоят тез ҳаракат мекунад, онро яку якбора боздоштан ғайриимкон аст.

Аз ин рӯ, дар наздикии роҳи оҳан бодикқат ва эҳтиёткор будан лозим аст. Роҳи оҳанро танҳо аз ҷойҳои махсус ҷудокардашуда мегузаранд. Дар ҷойҳои серодам барои гузаштан аз роҳи оҳан кўпрукҳои махсус сохта мешаванд.

Аз ҷи гуна қоидаҳои ҳаракати назди роҳи оҳан хабардор гаштаед, маънидод кунед.

Хониши матни “Дар роҳи оҳан”.

КОМИЛХУҚУҚИИ ДОНИШОМУЗОН

Мавзӯҳои 221–222. Ҳуқуқҳои инсон

Инсон комилхуқуқ аст. Ҳуқуқи инсон дар Сарқонун кушоду равшан нишон дода шудааст. Монанди ҳуқуқи зиндагӣ кардан, озодӣ ва даҳолатнопазирии шахсӣ, озодии фикрӣ, суҳан ва эътиқод, ҷустуҷӯ ва гирифтани ахбори дилхоҳ, инчунин паҳн намудани он.

Ҳар як инсон ба ҳуқуқи озодии фикр ва фикри худро озод баён намудан, ба дини дилхоҳи худ эътиқод намудан, ё ки ба ягон дин эътиқод накардан соҳиб мебошад. Ҳуқуқҳои шумо аз ҷониби давлат ҳимоя карда мешаванд.

Бо корбасти калимаҳои зерин якчанд ҷумла тартиб диҳед.

Ҳуқуқ, комилхуқуқӣ, ҳуқуқи шахрвандӣ

Аз бародарони калонсол комилхуқуқии инсонро пурсед.

Мавзӯҳои 223–224. Ҳуқуқҳои хурдсолон

Ҳар як инсон дар баробари таваллуд шудан, дорои ҳуқуқҳои шахсии худ мебошад. Дар оила, мактаб, кӯча ва маҳалла ба ҳамин ҳуқуқҳо риоя карда мешавад. Дар ҳар як давлат ҳуқуқҳои инсон тавассути қонун ҳимоя карда мешавад.

Ҳар як хурдсолон ба ҳуқуқи зистан соҳиб аст. Ба ҳаёти хурдсолон зараррасонидан ҷинояти аз ҳама вазнин аст. Хурдсолон сарфи назар аз кӣ будани падару модарашон дар назди қонун баробаранд.

Ҳар як хурдсол ба ҳуқуқи дар оила зистан, тарбияи падару модарро гирифтани ва дар зери ғамхории онҳо будан соҳиб аст.

Матнро хонед ва фикратонро бо назардошти мазмун баён кунед.

Бозии “Калимаёбак”. Ба ҳуқуқи кӯдак чиҳо мансуб буданахро нависед.

Бо калонсолони аҳли оила дар бораи доништанни ҳуқуқҳои хурдсолон ҳамсӯҳбат шавед.

Мавзӯи 225. Такрор ва мустаҳкамкунӣ

Фаъолияти тарафайн. Такрор ва мустаҳкам намудани мавзӯҳои гузашта бо савол ва супоришҳои пешниҳодкардаи омӯзгор.

Мавзӯҳои 226–227. Кори назоратӣ ва таҳлили он

ВАТАН – МОДАР

Фарзанди одам баъд аз гузаронидани айёми хурдсолӣ ҳамаи тарбияи худро бевосита аз Ватан мегирад. Ў дар он ҷо зиндагонӣ мекунад, озодона мегардад, кор мекунад. Дар он ҷо вай аз манбаҳои маишӣ худ ва наздикони худро сер мекунад, меҳонад, фарзандони худро меҳононад, ҳунар меомӯзад. Хулоса, ҳамаи осудагӣ, озодӣ ва шарафи худро дар Ватани худ, аз Ватани худ меёбад. Бесабаб нест, ки меғӯянд: **“Ҳар кас дар Ватани худ подшоҳ аст!”**.

БОБИ XII. ТАКРОРИ СОЛОНА

Мавзӯҳои 228–229. Овозҳо ва ҳарфҳо

Бо риояи оҳанг аввал ҳарфҳои садонок, пас аз он ҳарфҳои йотбарсар ва ҳамсадоҳоро талаффуз кунед.

А а	Б б	В в	Г г	Ғ ғ	Д д
Е е	Ё ё	Ж ж	З з	И и	Й
Ў ў	К к	Қ қ	Л л	М м	Н н
О о	П п	Р р	С с	Т т	У у
ӯ	Ф ф	Х х	Ҳ ҳ	Ч ч	Ҷ ҷ
Ш ш	ъ	Э э	Ю ю	Я я	

Мавзӯи 230. Машғулияти завқбахш

Бозии “**Аз ду калима сохтани як калима**”. Сутунчаи якумро бо калимаҳои сутунчаи дуюм пайваста, калимаҳои шаклан ва мазмунан дигар тартиб диҳед.

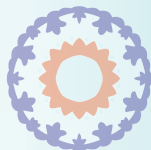
китоб	театр
гул	ях
сим	чӯб
пир	даста
кино	хона

кит	бӯ
мӯй	барг
мо	дар
сад	сафед
хуш	об

Бозии “**Ҷумларо пурра намо!**”. Бо корбасти бомавриди калимаҳо ҷумлаҳои нопурраро пурра намоед.

1. Ин хона
2. Ин хонаи калон.....

Мавзӯҳои 231–232. Инкишофи нутқи даҳонӣ ва хаттӣ

Бо назарандозӣ ба расм фикратонро баён на-
мояд.

Мавзӯҳои 233–234. Нақли афсонаҳо аз рӯйи расм

Бо назардошти мазмуни матн байни гурӯҳҳо лаҳзаи саволу ҷавоб ташкил намоед.

Мавзӯҳои 235–236. Тартиб додани матн

Бо назарандозӣ ба расм фикратонро баён кунед.

Бо интихоби сарлавҳа матн тартиб диҳед.

Мавзӯҳои 237–238. Машқи хат (зебонависӣ)

Хоҳӣ, ки шавӣ хушнавис,
Бинавис, бинавис, бинавис.

Хат навис, зебо навис,
Равшану шево навис.

А

О

Сиву панҷ бародарон,
Бо мо дӯсту меҳрубон.
Бо ҳамдигар мебозанд,
Ҳар чӣ хоҳанд, месозанд.

Ҳ

Р

И

Л

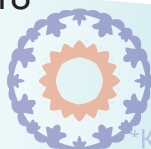
Б

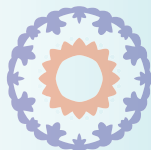
А

Ф

И

Ф

O'quv nashri

Jumanazar ESHONQULOV, Tavakkal CHORIYEV

ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI

*Ta'lim tojik tilida olib boriladigan maktablarning
2- sinfi uchun darslik*

(2-qism)

Муҳаррир *Илҳом Эшонзодаи Насафӣ*
Муҳаррири техникӣ *Акмал Сулаймонов*
Рассом Нигора Нусратова
Дизайнер *Тоҳир Турғунбоев*
Муҳаррири бадеӣ *Сарвар Фармонов*
Саҳифабанд Ҳилола Шарипова
Мусахҳеҳ Мижгона Ходжаева

Ба чопаш2021 имзо шуд. Андозаи 60X84 1/8.
Гарнитураи «Arial Tj». Кегели 16 шпондор.
Бо усули офсет чоп шудааст.
Чузъи чопии шартӣ
Чузъи нашриву ҳисобӣ
Теъдоди нашрнусха. Фармоиши №

Ўадвали нишондоди ҳолати китоби дарсии ба ичора диҳанда

№	Ному насаби дониш-омӯз	Соли хониш	Ҳолати китоб ҳангоми гирифтани	Имзои роҳбари синф	Ҳолати китоб ҳангоми супоридан	Имзои роҳбари синф
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

Ўадвали болой ҳангоми ба ичора додан ва дар охири соли хониш баргардонида гирифтани китоб аз тарафи роҳбари синф аз рӯйи меъёрҳои зерин пур карда мешавад:

Нав	Ҳолати китоб ҳангоми бори аввал супоридан
Хуб	Муқовааш бутун, аз қисми асосии китоб ҷудо нашудааст. Ҳамаи варақҳояш ҳаст, надаридааст, ҷудо нашудааст, дар саҳифаҳо навишт ва хатҳо нест.
Қаноатбахш	Муқова қач шудааст, канорҳояш қоҳида, якчанд хатҳо қашида шудаанд, ҳолати аз қисми асосӣ ҷудошавӣ дорад, аз тарафи истифодабаранда қаноатбахш таъмир гаштааст. Варақҳои ҷудошудааш аз нав таъмир гашта, дар баъзе саҳифаҳо хат қашида шудаанд.
Ғайриқаноатбахш	Муқова даридааст ва ба рӯйҳояш хат қашида шудааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ё ки умуман нест, ғайриқаноатбахш таъмир шудааст. Саҳифаҳо дарида, варақҳо намерасанд, хат қашида, ранг карда партофта шудааст. Китобро барқарор карда намешавад.